

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT
ÜLDAJALOO OSAKOND

Rasmus Heinsar

**KUNINGAS JA PIISKOP BÖÖMI- JA MÄÄRIMAAL
13. SAJANDI ESIMESEL POOLEL**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Kerli Kraus
prof Anti Selart

Tartu 2022

Sisukord

Lühendid.....	3
Sissejuhatus	4
1 Hertsogite ja piiskoppide suhted Böömi- ja Määrimaal kuni aastani 1200.....	11
2 Tüli Praha piiskop Ondřej ja Böömimaa kuninga Otakar I Přemysli vahel 1216–1222..	18
3 Praha piiskopi valimine ja pühitsemine 1224–1226	27
4 Tüli uue Olomouci piiskopi isiku üle 1240–1247	29
5 Böömimaa kuninga ja Mainzi peapiiskopi suhted 13. sajandi esimesel poolel	34
Kokkuvõte	36
Summary.....	38
Bibliograafia	39

Lühendid

CDB – *Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae*

CDM – *Codex diplomaticus et epistolaris regni Moraviae*

COD – *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*

FrB – *Fontes rerum Bohemicarum*

Sissejuhatus

Kõrgkeskaegset Euroopat (u 1050–1300) iseloomustas ilmaliku (*imperium*) ja vaimuliku (*sacerdotium*) võimu vastasseis, mille esimeseks väljenduseks päevapoliitilisel maastikul oli paavst Gregorius VII [1073–1085] ja Rooma keiser Heinrich IV [1084–1105] vahel puhkenud investituuritüli.¹ 11. sajandi keskpaigast alates olid paavstid püüdnud kehtestada oma mõjuvõimu kiriku organisatsiooni üle. Seekaudu sekkus paavst aina enam ka ilmaliku võimu sfääri, põhjendades seda kiriku õigusega rääkida kaasa hingehoiu (*cura animarum*) küsimustes.² 12. ja 13. sajandi kanonistide, eelkõige Gratianuse, Huguccio ja Hostiensise toel kujunes arusaam, et paavst on katoliku kirikus kõrgeim autoriteet ja õigusemõistja, kelle jurisdiktsioon ulatub ka ilmaliku võimu sfääri. Paavsti jurisdiktsiooni tähistamiseks vaimuliku ja ilmaliku sfääri üle kasutasid 13. sajandi kanonistid mõistet *plenitudo potestatis*.³

Paavstivõimu ja kirikliku reformiliikumise apogeeks peetakse ajalookirjutuses 13. sajandi algust, eelkõige Innocentius III [1198–1216] pontifikaati ning 1215. aasta Neljanda Lateraani kirikukogu.⁴ Paavstide roll kohtumõistjana tõi kaasa vajaduse uuenduste järele ka kanoonilises õiguses. Kirik üritas juurutada uuendusi, mille eesmärk oli suurendada kiriku sõltumatust ilmalikust võimust. Vaimulikud üle kogu Euroopa pöördusid Rooma kuuriasse leidmaks

¹ Investituuritülist vt: **Blumenthal, Uta-Renate**. The Investiture Controversy: Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1995, eriti lk 106–134. Vt ka: **Morris, Colin**. The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250. Oxford: Clarendon Press, 1991, lk 1–2; **Sisson, Keith**. Popes over Princes: Hierocratic Theory. – Larson, Atria; Sisson, Keith (toim). *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution*. Leiden: Brill, 2016, lk 121–132 (siin lk 121, 125–126); **Cushing, Kathleen G.** Reform and the Papacy in the Eleventh Century. Manchester: Manchester University Press, eriti lk 91–110; **Helmholz, Richard H.** The Spirit of Classical Canon Law. Ateena, London: The University of Georgia Press, 2010, lk 337–343; **Robinson, Ian S.** The Papal Reform of the Eleventh Century. Lives of Pope Leo IX and Pope Gregory VII. Manchester, New York: Manchester University Press, 2004. Vanemast historiograafiast paavstivõimu kohta vt: **Ullmann, Walter**. Medieval Papalism. The Political Theories of the Medieval Canonists. London: Methuen & Co. Ltd, 1949; **Ullmann, Walter**. The Growth of Papal Government. London: Methuen & Co. Ltd, 1962.

² **Fonnesberg-Schmidt, Iben**. The Popes and the Baltic Crusades 1147–1254. Boston: Brill, 2006, lk 2.

³ Gratianuse kohta vt: **Landau, Peter**. Gratian and the *Decretum Gratiani*. – Hartmann, Wilfried; Pennington, Kenneth (toim). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008, lk 22–54. Kanonistide ja dekretalistide kohta vt: **Pennington, Kenneth**. The Decretalists 1190 to 1234. – Hartmann, Wilfried; Pennington, Kenneth (toim). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008, lk 211–245. *Plenitudo potestatis*’e kohta vt: **Schmidt, Hans-Joachim**. The Papal and Imperial Concept of *plenitudo potestatis*: The Influence of Pope Innocent III on Emperor Frederick II. – Moore, John C. (toim). *Pope Innocent III and his World*. Aldershot: Ashgate, 1999, lk 305–316. Vt ka: **Sisson, K.** Popes over Princes, lk 121–132 (siin lk 130).

⁴ **Morris, C.** The Papal Monarchy, lk 417; 433–438, 568.

lahendust tülidele, mille oli põhjustanud ilmaliku võimu mõju kirikuinstitutsioonidele ja vastuseis kirikureformidele.⁵ Nende konfliktide keskmes olid valitsejate ja piiskoppide vastasseisud.

Praha ja Määrimaa⁶ piiskopkonnad asutati Böömimaa hertsogi Boleslav I [935–972]⁷ algatusel 973. aastal.⁸ 10. sajandi lõpus jäi Määrimaa piiskopitool vakantseks ja diötsees liideti Praha piiskopkonnaga. Määrimaa piiskopkonna taastas Böömimaa hertsog Vratislav II [1061–1092]⁹ 1063. aastal keskusega Olomoucis, mille tõttu nimetati diötsees selle keskuse järgi Olomouci piiskopkonnaks. Olomouci diötseesi rajamise tulemusel kaotas Praha piiskopkond osa territooriumist. Praha ja Olomouci piiskopkonnad kuulusid asutamisest alates Mainzi kirikuprovintsi. Piiskoppe nimetas ametisse Böömimaa hertsog, kellest piiskopid olid sõltuvad. Jarlochi kroonikas (12. sajandi lõpp) nimetatakse Praha piiskoppi Böömimaa hertsogi isiklikuks kaplaniks (*capellanus*).¹⁰ Tšehhi historiograafias on see kujunenud tüüpiliseks näiteks iseloomustamaks piiskoppide ja hertsogite suhteid Böömi- ja Määrimaal kuni 12. sajandi lõpuni.¹¹ Ametisse ordineeris piiskoppe Mainzi peapiiskop.¹² Mainzi peapiiskop oli vaimulik vürst ja Rooma kuninga valija.¹³ 1182. aastal ülendas keiser Friedrich I [1155–1190] Määrimaa markkrahvkonna staatusesse.¹⁴ Määrimaa markkrahvid uurimistöös käsitlevate kaasuste puhul sündmuste käiku ei sekku. Päritava kuningatiitli omandas Otakar I Friedrich II-lt 1212. aasta

⁵ Näiteks vt: **Brundage, James A.** *Medieval Canon Law*. Routledge: London, New York, 1995, lk 53–59.

⁶ Määrimaa piiskopkond rajati Määrimaa peapiiskopkonna asemele, mille olid hävitanud ungarlased 9. sajandi lõpus.

⁷ Boleslav I suri enne Praha piiskopkonna ametlikku rajamist.

⁸ **Sommer, Petr; Třeštík, Dušan; Žemlička, Josef; Opačič, Zoë.** *Bohemia and Moravia. – Berend, Nora (toim). Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900–1200*. New York: Cambridge University Press, 2007, lk 214–262 (siin lk 242). Kroonik Kosmase järgi rajati Praha piiskopkond 967. aastal, kuid selle on uurijad välistanud, täpsemalt vt: **Wolverton, Lisa.** *Manipulating Historical Memory: Cosmas on the Sees of Prague and Olomouc. The Haskins Society Journal*, vol 23, 2011, lk 71–86.

⁹ Vratislav II sai Böömimaa kuningatiitli 1085. aastal keiser Heinrich IV-lt [1084–1105], kuid tiitel polnud päritav.

¹⁰ Emler, J. (toim). *FrB II: Letopis Jarlocha*, lk 480.

¹¹ Vt näiteks: **Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačič, Z.** *Bohemia and Moravia*, lk 214–262 (siin lk 244); **Žemlička, Josef.** *The Czech Lands and the Papacy in the Early Middle Ages. – Černušák, Tomáš (toim). The Papacy and the Czech Lands*. Praha, 2016, lk 27–60 (siin lk 48); **Wolverton, L.** *Hastening toward Prague*, lk 112; **Berend, N.; Urbańczyk, P.; Wiszewski, P.** (toim). *Central Europe*, lk 374.

¹² **Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačič, Z.** *Bohemia and Moravia*, lk 214–262 (siin lk 242–244); **Berend, Nora; Urbańczyk, Przemysław; Wiszewski, Przemysław** (toim). *Central Europe in the High Middle Ages: Bohemia, Hungary and Poland, c.900–c.1300*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, lk 329.

¹³ Mainzi peapiiskopi kohta vt: **Schneider, Joachim.** *Foundations and forms of princely lordship. The archbishopric of Mainz. – Loud, Graham A.; Schenk Jochen (toim). The Origins of the German Principalities, 1100–1350*. London, New York: Routledge, 2017, lk 101–122. Rooma kuninga valimise kohta vt: **Stürner, Wolfgang.** *Dreizehntes Jahrhundert (1198–1273)*. Stuttgart: Klett-Cotta, 2007, lk 109–112.

¹⁴ **Měřinský, Zdeněk.** *Mähren und seine přemyslidischen Teilfürsten im mitteleuropäischen Kontext. – Hlaváček, Ivan; Patschovsky, Alexander (toim). Böhmen und seine Nachbarn in der Přemyslidenzeit*. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2011, lk 137–160 (siin lk 156–157).

Sitsiilia kuldbullaga vastutasuks Otakari toetuse eest. Kuldbullaga sai Böömimaa kuningas õiguse osaleda Rooma kuninga valimisel.¹⁵

Uurimistöö fookuses on valitsejate ja piiskoppide, täpsemalt Böömimaa kuninga ning Praha ja Olomouci piiskoppide suhted 13. sajandi esimesel poolel. Kirjutise aluseks on võetud kolm kaasust: 1) Praha piiskopi Ondřej [1214–1223/1224]¹⁶ ja Böömimaa kuninga Otakar I Přemysli [1198–1230] konflikt seoses Neljanda Lateraani kirikukogu põhiprintsiipide juurutamisega Praha piiskopkonnas 1216–1222; 2) Tüli uue Praha piiskopi isiku üle Ondřej surma järel 1224–1226; 3) Konflikt uue Olomouci piiskopi isiku üle 1240–1247. Nende kolme juhtumi kohta on säilinud piisavalt kirjalike allikaid uurimaks kuninga ja piiskoppide suhteid 13. sajandi esimese poole Böömi- ja Määrimaaal.

Böömi- ja Määrimaa sünonüümina kasutatakse kirjutises ka kohanime Tšehhi(maa), mille all mõistetakse etniliste tšehhide asuala, mitte Böömimaad, mida tšehhi keeles nimetatakse Čechy. Böömimaa alal paiknes Praha piiskopkond ja Määrimaa Olomouci piiskopkond, kuid piiskopkondade piirides oli võrreldes Böömimaa ja Määrimaa piiridega mõningaid erinevusi.¹⁷ Uurimuses kasutatakse isiku nimekuju vastavalt päritolule või historiograafias kujunenud traditsioonile. Kui isiku päritolu pole teada, siis kasutatakse töös allikapärast nimekuju. Kõik töös esinevad tsitaadid on tõlgitud autori poolt.

Uurimistöö keskmes on küsimus, kuidas oli Praha ja Olomouci piiskoppidel võimalik 13. sajandi esimesel poolel seista vastu Böömimaa kuninga sekkumisele vaimuliku võimu sfääri. Uurimisküsimus lähtub paavst Innocentius III ideedest ja 1215. aasta Neljanda Lateraani kirikukogu põhiprintsiipidest, mille eesmärgiks oli vaimuliku võimu iseseisvuse saavutamine ilmalikust võimust.¹⁸ Kanoonilise õiguse järgi oli piiskoppidel õigus rakendada ilmikute survestamiseks kirikuõiguslikke sanktsioone. Katoliku kirikus oli kaks peamist kiriklikku surveabinõud: ekskommunikatsioon ja interdiikt.¹⁹ Ekskommunikatsioon tähendab isiku kiriku

¹⁵ **Žemlička, Josef.** Dux „Boemorum“ und rex Boemie im mitteleuropäischen Wettstreit (nicht nur aus tschechischer Sicht gesehen). – Hlaváček, Ivan; Patschovsky, Alexander (toim). *Böhmen und seine Nachbarn in der Přemyslidenzeit*. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2011, lk 91–136 (siin lk 121–125); **Stürner, W.** Dreizehntes Jahrhundert, lk 113–114.

¹⁶ Praha piiskop Ondřej kohta vt: **Hledíková, Zdeňka.** Andreas (†1223). 1214/15–1223 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 578–580.

¹⁷ Piiride kohta vt: **Gatz, Erwin** (toim). Atlas zur Kirche in Geschichte und Gegenwart. Regensburg: Schnell & Steiner, 2009, lk 110–111, 118–119; **Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačič, Z.** Bohemia and Moravia, lk 214–262 (siin lk 244–245).

¹⁸ Innocentius III-da ideede kohta vt: **Moore, John C.** Pope Innocent III (1160/61–1216): To Root up and to Plant. Leiden, Boston: Brill, 2003. Neljanda Lateraani kirikukogu kohta vt: **Melville, Gert; Helmrich, Johannes** (toim). The Fourth Lateran Council: institutional reform and spiritual renewal. Affalterbach: Didymos-Verlag, 2017.

¹⁹ **Clarke, Peter D.** The Interdict in the Thirteenth Century: A Question of Collective Guilt. New York: Oxford University Press, 2007, lk 1.

osadusest välja arvamist.²⁰ Interdikt on kirikuõiguslik sunnivahend, mis keelab jumalateenistuste läbiviimise ja sakramentide jagamise kindlal territooriumil.²¹ Interdikti eristab ekskommunikatsioonist eelkõige esimese territoriaalne olemus – sanktsioon kehtis kindlaks määratud alal, mille piirides viibijad olid kõik sunnivahendi mõjusfääris.²² Mõlemad kiriklikud surveabinõud jagunesid omakorda erinevateks alaliikideks, kuid õiguslikult neid keskajal alati ei eristatud.²³ Piiskoppidel oli võimalik konflikti korral, mille lahendamiseks neil puudus pädevus, pöörduda ametihierarhia alusel abi saamiseks peapiiskopi või paavsti poole.²⁴

Praha ja Olomouci piiskopkonnad kuulusid Mainzi kirikuprovintsi. Töö aluseks on hüpotees, et Böömimaa kuninga ning Praha ja Olomouci piiskoppide vahelistes suhetes oli 13. sajandi esimesel poolel oluline roll Mainzi peapiiskopil, kes oli Rooma kuninga valija ja ka ilmalik võimukandja. Seejuures on oluline pöörata tähelepanu kirjavahetusele paavstikuuria ja Böömimaa kuninga, Mainzi peapiiskopi ning Praha ja Olomouci piiskoppide vahel.

Töös leiab kasutust uurimisküsimuse kontekstis relevantne, 13. sajandi esimesest poolest pärinev ladinakeelne kirjavahetus paavstikuuria ja erinevate osapoolte – Böömimaa kuninga, Praha ja Olomouci piiskoppide, Mainzi peapiiskopi jt – vahel. Paavstlik kiri on spetsiifiline allika liik, mille puhul on oluline mõista kirja koostamise protsessi ja kirja struktuuri. Kuivõrd vastus petendile põhineb eelkõige kuuriasse saadetud kirjal, peab oskama eristada paavstliku kirja struktuuri eri osasid, mis annavad edasi nii petendi seisukoha kui paavsti, s.o kuuria, vastuse petendile.

Paavstide suundumus sekkuda nii vaimuliku kui ilmaliku võimu sfääridesse viis 13. sajandi alguseks selleni, et kuuria pidi tegelema täiesti uute probleemidega ning aina kasvava hulga kirjadega.²⁵ Kuurias tegeles Rooma ja katoliikliku Euroopa vahelise kirjavahetusega *cancellaria apostolica* ehk apostellik kantslei. Kuuriasse saadetud supliigid ehk palvekirjad

²⁰ Ekskommunikatsiooni kohta vt: **Vodola, Elisabeth**. Excommunication in the Middle Ages. London: University of California Press, 1986.

²¹ **Krehbiel, Edward B.** The Interdict, its history and its operation with especial attention to the time of Pope Innocent III, 1198–1216. *Prize Essays of the American Historical Association*, 1907. Washington: The American Historical Association, 1909, lk 8, kiriklike talituste keelamisest vt lk 13–18.

²² **Krehbiel, E. B.** The Interdict, lk 8.

²³ **Krehbiel, E. B.** The Interdict, lk 9. Interdikti alaliike vt: **Clarke, P. D.** The Interdict in the Thirteenth Century, lk 59–85. Ekskommunikatsiooni alaliike vt: **Vodola, E.** Excommunication in the Middle Ages, lk 28–34.

²⁴ **Benson, Robert L.** The Bishop-Elect: A Study in Medieval Ecclesiastical Office. Princeton: Princeton University Press, 1968, eriti lk 150–202.

²⁵ **Fonnesberg-Schmidt, Iben.** The Popes and the Baltic Crusades 1147–1254. Boston: Brill, 2006, lk 2–3.

vaatasid üle vastavad ametnikud, kes tegid kirjast kokkuvõtte, mis seejärel paavstile ette loeti. Vastus kuuriasse saabunud kirjale põhines kirjas sisalduval teabel.²⁶

Petendile vastuseks saadetud paavstlikul kirjal (*littera*) oli 13. sajandiks kujunenud kindel struktuur, mis koosnes neljast (vajadusel viiest) osast: *arenga*, *narratio*, *petitio*, *dispositio*, ning tarvidusel *sanctio*.²⁷ *Arenga*'s põhjendatakse lühidalt kirja välja andmist, kuid see osa võib lühikese kirja puhul puududa. *Narratio*'s võetakse kokku supliigis esitatud teave. *Narratio* lõppes tavaliselt *petitio*'ga, mis taotles paavsti vastust. Viimasele järgnes *dispositio*, milles oli sõnastatud paavsti otsus. Samuti võis kirjas *dispositio* järel olla teatud varasemate otsuste tühistamine. *Sanctio* võis esineda kirikliku sanktsiooni korral.²⁸

Kuuriast välja saadetud kirju, vastuseid supliikidele, säilitati, millest on kujunenud paavstide registrid. Alates paavst Innocentius III-st on säilinud suur osa kuuriast välja saadetud kirjades sisaldunud informatsioonist.²⁹ Valdav osa uurimuses kasutatud kirjadest asuvad Archivio Apostolico Vaticano paavstide Innocentius III [1198–1216], Honorius III [1216–1227], Gregorius IX [1227–1241] ja Innocentius IV [1243–1254] registrites, kuid mõningad ka erinevates arhiivides Tšehhis. Pidades silmas asjaolu, et enamik uurimistöös kasutatud kirjadest on kuuria vastused saabunud supliikidele ja asjaosaliste vahelist kirjavahetust on säilinud napilt, peab erinevate osapoolte suhtlusprotsessi tuletama kuuriaga vahetatud kirjade kaudu.

Lisaks kirjavahetusele on töö esimeses peatükis kasutatud hertsogite ja piiskoppide suhetest näidete toomiseks ladinakeelseid 11.–13. sajandi narratiivseid allikaid: Kosmase (u 1045–1125) kroonikat (*Chronica Boemorum*)³⁰ ja Jarlochi (1165–1228) kroonikat.³¹ Kosmas oli kroonika kirjutamise ajal aastatel 1119–1125 Praha toomkapiitli dekaan. Jutustus on jaotatud kolmeks raamatuks: esimene raamat kirjeldab tšehhide kui rahva müütilist algusaega, teine raamat kajastab juba reaalseid ajaloolisi sündmusi aastatel 1034–1092, ning kolmandas raamatus

²⁶ Paavstliku kantslei kohta vt: **Meyer, Andreas**. The Curia: The Apostolic Chancery. – Larson, Atria; Sisson, Keith (toim). *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution*. Leiden: Brill, 2016, lk 239–258.

²⁷ **Frenz, Thomas**. Papsturkunden des Mittelalters und der Neuzeit. (2nd edn). Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000, lk 12–13. Vt ka: **Meyer, A.** The Curia, lk 239–258.

²⁸ **Frenz, T.** Papsturkunden, lk 12–13. Vt ka: **Jørgensen, Torstein; Saletnich, Gastone**. Letters to the Pope: Norwegian relations to the Holy See in the Late Middle Ages. Stavanger: Misjonshøgskolens Forlag, 1999, lk 28–32.

²⁹ **Moore, John. C.** Pope Innocent III (1160/61–1216), lk 35–39; **Meyer, A.** The Curia: The Apostolic Chancery, lk 239–258 (siin lk 239–240). Kuuria kohta vt: **Barbiche, Bernard**. Bulla, Legatus, Nuntius: études de diplomatie et de diplomatie pontificales, XIIIe-XVIIe siècle. Paris: École nationale des chartes, 2007, lk 35–42.

³⁰ Emler, J. (toim). *Fontes rerum Bohemicarum II: Kosmůw Letopis Český*. Praha, Vydavane z nadani Palackeho, 1874.

³¹ Emler, J. (toim). *Fontes rerum Bohemicarum II: Letopis Jarlocha*. Praha, Vydavane z nadani Palackeho, 1874.

kirjeldab Kosmas sündmusi aastast 1092 kuni krooniku surmani aastal 1125.³² Kroonika kirjutamise eesmärgiks on historiograafias peetud nn vanade aegade ülistamist ja nende põhjal kaasaegsetele eeskuju toomist, valitsevate Přemysliidide võimu õigustamist ning ka Praha piiskopkonna ajaloo kirja panemist.³³ Kosmas, kes oli päritolult tšehh, suhtub kroonikas negatiivselt välismaalastesse – juutidesse, poolakatesse, ungarlastesse ja sakslastesse. Krooniku antipaatia on eriti täheldatav sakslastest prelaatide kirjeldamisel.³⁴ Jarloch oli Milevsko premonstraatlaste kloostri abt alates 1187. aastast. Jarloch pooldas vaimulike kanoonilist valimist, mistõttu avaldub tema teoses kriitika Böömimaa hertsogite ja kuningate suhtes, kes nimetavad ise ametisse Praha piiskoppe.³⁵ Asjakohased primaarsed allikad on juba teaduskäibesse toodud ja neid kasutatakse konkreetse uurimisküsimuse lahendamise eesmärgil.

Varasemas historiograafias on uurijate tähelepanu pälvinud vaid üksikud episoodid Böömimaa kuningate ning Praha ja Olomouci piiskoppide suhetest. Tšehhi historiograafias on põhjalikult käsitletud aastatel 1216–1222 aset leidnud tüli. 1904. aastal avaldas ajaloolane Kamil Krofta (1876–1945) kirjutise „Kuuria ja Tšehhi maade kiriklik juhtimine hussiidide-eelsel ajal,“ mille fookus oli konflikti käigu täpsel kirjeldamisel. Seejuures oli Krofta põhiväiteks, et tüli keskmes oli Böömimaa kuninga ja Praha piiskop Ondřej vastasseis.³⁶ Tšehhi keskaja uurija Josef Žemlička (1946) avaldas 1981. aastal uurimuse „Otakar I Přemysli tüli Praha piiskop Ondřejiga,“ milles keskendus tüli põhjustele. Žemlička pööras esmakordselt konflikti uurimisel rohkem tähelepanu sündmustele kaasaegses Euroopas. Žemlička väitel oli vastuseis piiskop Ondřej Böömimaa kiriku uuenduskatsele sedavõrd tugev seetõttu, et Böömimaa ühiskonnas oli vaimulikkond tihedalt seotud kuninga ja kohaliku aadliga. Reformi eesmärgiks oli kiriku sõltumatuse saavutamine ilmalikust võimust.³⁷ Värskeim käsitlus tülist „Praha piiskop Ondřej ja kirik keskaegsel Tšehhimaal Neljanda Lateraani kirikukogu järel“ ilmus aastal 2020 Robert Antoníni (1977) sulest. Antoníni hinnangul tulenes opositsioon piiskop Ondřej reformile

³² **Bak, János M.** Christian Identity in the *Chronicle of the Czechs* by Cosmas of Prague. Garipzanov, Ildar H. (toim). *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery: Early History Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c. 1070–1200)*, Turnhout: Brepols, 2011, lk 167–182.

³³ **Bak, J. M.** Christian Identity, lk 167–182 (siin lk 182).

³⁴ **Bak, J. M.** Christian Identity, lk 167–182 (siin lk 168, 173–174); **Sobiesiak, Joanna.** Czechs and Germans: Nationals and Foreigners in the Work of Czech Chroniclers: from Cosmas of Prague (12th Century) to the Chronicle of the So-called Dalimil (14th Century). Pleszczyński, Andrzej; Sobiesiak, Joanna; Tomaszek, Michał; Tyszk, Przemysław (toim). *Imagined Communities: Constructing Collective Identities in Medieval Europe*. Leiden: Brill, 2018, lk 322–334.

³⁵ Jarlochi kohta vt: **Wihoda, Martin.** Vladislav Henry. The Formation of Moravian Identity. Leiden: Brill, 2015, lk 227–234.

³⁶ **Krofta, Kamil.** Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, *Český časopis historický*, nr. 10. Praha: Bursík a Kohout, 1904.

³⁷ **Žemlička, Josef.** Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem. *Český časopis historický*, 29, 1981, lk 704–30.

vaimulikkonnalt.³⁸ Sellise seisukohavõtuga vastandub Antonín varasematele uurijatele, kes tõlgendasid konflikti kui ilmaliku ja vaimuliku võimu vastasseisu.

Uue Praha piiskopi valimise kohta aastatel 1224–1226 eraldiseisev kirjandus puudub. Sellest tulenevalt põhineb juhtumi kirjeldus ja analüüs käesolevas töös peamiselt allikatel. Uue Olomouci piiskopi valimist aastatel 1240–1247 on põhjalikult käsitlenud Tšehhi ajaloolased Tomáš Somer ja Eva Svobodová oma 2013. aastal ilmunud artiklis „Friedbergi Konrad: piiskop, kes tuli unustada,“ mille fookus on Friedbergi Konradi [1241–1245] elul.³⁹ Esimest kaasust on seega süvitsi uuritud ja kolmandat käsitletud Friedbergi Konradi elu kontekstis, kuid teine kaasus on jäänud uurijate tähelepanu alt välja.

Avaldan tänu oma bakalaureusetöö juhendajatele Kerli Krausile ja Anti Selartile, kelle konstruktiivne tagasiside ja inspireeriv suhtumine olid töö kirjutamisel hindamatu väärtusega.

³⁸ **Antonín, Robert.** Bishop Andrew of Prague and Church in Medieval Czech Lands after the Fourth Lateran Council. – *Journal of East Central European Studies*, vol 69, nr. 4, 2020, lk 453–469, eriti lk 455.

³⁹ **Somer, Tomáš; Svobodová, Eva.** Konrád z Friedberka: Biskup, na kterého se mělo zapomenout. *Časopis Matice moravské*. 2013, vol 132, no 1, lk 3–24. Friedbergi Konradi kohta vt: **Bistrický, Jan.** Konrad von Friedberg († nach 1245). 1241–1247 Bischof von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 506–507.

1 Hertsogite ja piiskoppide suhted Böömi- ja Määrimaal kuni aastani 1200

Praha ja Olomouci piiskopkonnad rajati Přemysliidide eestvedamisel, kelle eesmärgiks oli piiskopkondade rajamisega tugevdada oma võimu Böömi- ja Määrimaal teiste aadliperekondade vastu ning kindlustada iseseisvust keisri ja Regensburgi piiskopi suhtes.⁴⁰ Aastatel 1000–1001 õnnestus Poola Piastite dünastial asutada Gniezno kirikuprovints ja Ungari Árpádidel Esztergomi peapiiskopkond.⁴¹ Přemysliidide dünastial takistas Tšehhimaale peapiiskopkonna rajamist 10.–11. sajandi vahetusel sisemise võitluse periood nii Přemysliidide eri liinide kui kohalike aadliperekondade vahel.⁴²

Praha ja Olomouci piiskoppe nimetasid piiskopkondade asutamisest alates ametisse hertsogid. 11.–12. sajandi allikates on teavet ka *colloquia*’de pidamisest või piiskopi valimisest kanooniliselt toomkapiitli poolt – sellele vaatamata oli lõplik otsustusõigus alati hertsogil. Temaatikat uurinud ajaloolane Lisa Wolverton on osutanud, et „hertsogi osalemist, põhimõtteliselt tema õigust, piiskoppide valimisel tunnistati, kuid tema hääl polnud ainus, mida kuulati.“ Wolverton lisab väite toetuseks näite Hermann [1099–1122] valimisest Praha piiskopiks aastal 1099, mil hertsog Břetislav II [1092–1100] nimetas Hermann piiskopiks ning sellele järgnes maa silmapaistvate meeste ja vaimulike aklamatsioon,⁴³ s.o üksmeelne heakskiit, mida avaldati poolehoiuhüüetega. Seevastu Jarlochi kroonikas on näide Jindřichi Břetislavi [1182–1197] valimisest Praha piiskopiks aastal 1182, mil piiskop valiti hertsogi, rahva ja vaimulike täielikus üksmeeles: *Dein in coena domni electio ipsius celebrata est, in qua miro dei favore omnia convenerunt in unum, quae huiusmodi solemnitati noscuntur fore necessaria, videlicet electio cleri, principum assensus, votum universale populi.*⁴⁴

⁴⁰ Böömimaa kuulus enne Praha piiskopkonna asutamist 973. aastal Regensburgi piiskopkonda. **Kalhous, David.** *Anatomy of a Duchy: The Political and Ecclesiastical Structures of Early Přemyslid Bohemia.* Leiden, Boston: Brill, 2012, lk 156–157.

⁴¹ **Berend, N; Urbańczyk, P; Wiszewski, P** (toim). *Central Europe*, lk 35.

⁴² **Žemlička, J.** *The Czech Lands*, lk 27–60 (siin lk 34).

⁴³ **Wolverton, Lisa.** *Hastening toward Prague: Power and Society in the Medieval Czech Lands.* Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2001, lk 138. Näidet kroonikast vt: Emler, J. (toim). *FrB II: Kosmůw Letopis Český*, lk 141–142.

⁴⁴ „Seejärel pühitseti Issanda õhtusöömaajal tema valimist, kus Jumala imelise soosingu tõttu kogunesid kokku kõik, kes teadaolevalt on selle piduliku ürituse, nimelt vaimuliku valimise jaoks vajalikud – silmapaistvate meeste nõusolekuga ja kogu rahva heakskiiduga.” Emler, J. (toim). *FrB II: Letopis Jarlocha*, lk 478.

Piiskopi valimise kinnitamine vaimulikkonna ja rahva (*per clerum et populum*) ühise heakskiidu kaudu oli 13. sajandini katoliiklikus Euroopas levinud vormel piiskopi kanoonilise valimise kinnitamiseks. Aklamatsiooni märkimine kirjalikes allikates ei tähenda, et see reaalsuses aset leidis⁴⁵ – tegelikuks otsustajaks võis olla ikkagi hertsog. Lisa Wolvertoni hinnangul pole 10. sajandi keskpaigast kuni 13. sajandi alguseni võimalik tuvastada hertsogi mõju suurenemist või vähenemist Praha ja Olomouci piiskoppide valimisel.⁴⁶ Ühe põhjalikult uuritud näitena võib tuua Portugali kuningriigi, kus Portugali valitsejad sekkusid alates 12. sajandist aktiivselt piiskoppide valimistesse, nimetades piiskoppideks endale sobivaid isikuid. Portugali kuningad põhjendasid seda valitsejate ajaloolise õigusega ning üritasid seda alates paavsti võimu tugevnemisest 13. sajandil legitimeerida. Kuningavõim sekkus Portugalis piiskoppide valimistesse kuni 15. sajandi lõpuni.⁴⁷

Soovides vältida piiskopi liigset mõjukust, mis võiks hertsogi huve ohustada, leiti sobiv piiskopikandidaat tavaliselt mitte Böömi- või Määrimaalt, vaid Saksamaalt.⁴⁸ Kohaliku eliidi seast pärinev piiskop võis oma tegevuses lähtuda eelkõige perekondlikest või isiklikest ambitsioonidest, ja seada tagaplaanile hertsogi või piiskopkonna huvid.

10. sajandi teises pooles ja 11. sajandil ametis olnud Praha piiskopid olid valdavalt kas väljastpoolt Tšehhimaad või ei ole nende päritolust midagi teada. Mitmed neist ei olnud isegi ametisse pühitsetud.⁴⁹ Välismaist ja/või madalamat seisuslikku päritolu piiskopid võisid tunda kohustust end hertsogile tõestada, mis andis viimasele eelduse piiskoppide lojaalsusest.⁵⁰ Näiteks kroonik Kosmase väitel arvas hertsog Břetislav II 1099. aastal Praha piiskopiks tõusnud Hermanni kohta, et tema välismaine päritolu on kasulik, sest seetõttu ei lase ta end piiskopiametis mõjutada ei kohalikest aadlikest ega oma sugulastest.⁵¹ Näitena isikutest, kes piiskopiametisse võisid tõusta, saab tuua kurioosse – kuigi Tšehhi ajaloolase Žemlička hinnangul fiktiivse⁵² – seiga Kosmase kroonikast, kus Böömimaa hertsog Oldřich (u 975–1032/1042) nimetas Šebíři [1030–1067] 1030. aastal Praha piiskopiks, kuna viimane käis

⁴⁵ Ciardi, Anna Minara. “Per Clerum et Populum”? Legal Terminology and Episcopal Appointments in Denmark 1059–1225.” *Traditio*, vol. 71, Cambridge University Press, 2016, lk 143–78.

⁴⁶ Wolverton, L. Hastening toward Prague, lk 137.

⁴⁷ Vilar, Hermínia Vasconcelos. Episcopal Appointments and Royal Power: Theory and Practice of an Unwritten Privilege in Medieval Portugal. *Imago temporis: medium Aevum*, no 11, 2017, lk 233–254; Vilar, Hermínia Vasconcelos. Bishops, Kings and Grievances in Medieval Portugal (1268–1289). – Thomas, Sarah E. (toim). *Bishops’ Identities, Careers, and Networks in Medieval Europe*. Turnhout: Brepols, 2021, lk 37–64.

⁴⁸ Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačić, Z. Bohemia and Moravia, lk 214–262 (siin lk 244); Berend, N.; Urbanczyk, P.; Wiszewski, P. (toim). *Central Europe*, lk 374–375.

⁴⁹ Žemlička, J. The Czech Lands. lk 27–60 (siin lk 35).

⁵⁰ *Ibid*, lk 27–60 (siin lk 48).

⁵¹ Emler, J. (toim). *FrB II: Kosmůw Letopis Český*, lk 141–142.

⁵² Žemlička, J. The Czech Lands, lk 27–60 (siin lk 36).

hertsogiga jahil ning oli väga oskuslik metssea saba küpsetamises.⁵³ Kuigi näide on fiktiivne, illustreerib see tabavalt isikute tausta, kes võidi piiskopiks nimetada. Piiskoppidelt ootas hertsog kõikide tema otsuste toetamist, mis Tšehhi ajaloolase David Kalhousi hinnangul tasakaalustas tugeva kohaliku eliidi mõjuvõimu ning lisas hertsogi otsustele kaalu.⁵⁴ Praha ja Olomouci piiskopkondade vaimulikest moodustasid 10.–11. sajandil enamiku sisserändajad.⁵⁵

Sarnaselt Tšehhimaale olid ka Poola piiskopid seisuslikult madalamat päritolu isikud, kes allusid Poola valitsejatele. Muutus leidis Poolas aset pärast kuninga Bolesław III surma 1138. aastal, mil Poola killustus hertsogkondadeks. 12. sajandi vältel omandasid piiskopid aina suurema iseseisvuse hertsogitest. Poola piiskopid olid sageli pärit kõrgeadli hulgast ja nad võisid olla erinevate aadlifraktsioonide juhid. Poola hertsogite jaoks olid piiskopid olulised toetamiseks ja tunnustamiseks nende võimutaotlusi.⁵⁶

Böömimaa hertsogid üritasid vältida või takistada ka oma vendade pääsemist piiskopiametisse. Kosmas kirjutab oma kroonikas sellest, kuidas toimusid uue Praha piiskopi valimised piiskop Šebíri surma järel aastal 1068. Uueks piiskopiks pidi Böömimaa hertsog Břetislav I [1034–1055] soovil ordineeritama tema poeg Jaromír (1035–1090), kelle ta oli vaimulikuametisse suunanud. 1061. aastal Böömimaa hertsogiks tõusnud Vratislav II ei soovinud venna Jaromíri piiskopiametisse saamist, sest kartis, et Jaromír hakkab koos vendade Brno Konrád I (1035–1092)⁵⁷ ja Olomouci Ota I-ga (1045–1087) hertsogivastast vandenõud organiseerima. Vratislav II eelistas piiskopikohale Saksimaalt pärit Lanzot, kes oli olnud Litoměřice praost ja teenis hertsogit ustavalt kaplanina. Lanzo piiskopikohale valimiseks korraldas Vratislav II rahvakoosoleku, kus osalesid */.../ proceres et comites, ibi qui sunt in clero meliores /.../*⁵⁸ Rahvakoosolekul oli hertsogi otsusele vastu kõrgeadel, kes oli Břetislav I-le vandunud [Kosmas ei täpsusta, millal oli vande andmine toimunud – R. H.], et Jaromír saab piiskopiks. Krooniku kirjeldusel andis Vratislav II rahva ees Lanzole üle ka sõrmuse ja sau. Kõrgeadli esindaja Kojata arvates astus hertsog Vratislav II sellise teguviisiga üle oma õigustest – piiskopi sõrmuse ja sau andmise õigus oli vaid Rooma keisril.⁵⁹

⁵³ Emler, J. (toim). FrB II: Kosmůw Letopis Český, lk 64–65.

⁵⁴ Kalhous, D. Anatomy of a Duchy, lk 156.

⁵⁵ Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačík, Z. Bohemia and Moravia, lk 214–262 (siin lk 246); Wolverton, L. Hastening toward Prague, lk 123–125.

⁵⁶ Berend, N.; Urbańczyk, P.; Wiszewski, P. (toim). Central Europe in the High Middle Ages, lk 376–378.

⁵⁷ Brno Konrád I oli aastal 1092 ligikaudu kaheksa kuud Böömimaa hertsog.

⁵⁸ „...aadlikud ja krahvid ning need, kes vaimulikest parimad...” Emler, J. (toim). FrB II: Kosmůw Letopis Český, lk 95–97.

⁵⁹ 11. sajandil andis piiskopile investituuri (sõrmuse ja sau) Rooma keiser. Alates 1122. aasta Wormsi konkordaadist andis ilmaliku investituuri (*regalia*) keiser ja vaimuliku investituuri (*spiritualia*) paavst või peapiiskop. Täpsemalt vt: Wiedemann, Benedict. Papal Overlordship and European Princes, 1000–1270. Oxford: Oxford University Press, 2022, lk 21–58.

Kosmase kohaselt oli Kojatale ja teistele aadlikele eriti vastumeelne Lanzo päritolu – ta ei olnud tšehh. Krooniku kirjelduse järgi sõnas Kojata: *Malumus ergo, malumus caninam caudam aut asini merdam, quam Lanczonem locarier super sacram kathedram*. Samuti kutsus Kojata üles aadlikke ja hertsogi vendi hertsogile vastu astuma. Vratislav II loobus oma nõudmisest ja Jaromírist sai 1068. aastal Praha piiskop.⁶⁰ Kui hertsog eelistas piiskopiametisse võõramaist päritolu isikuid, siis Kojata sõnavõtu põhjal saab väita, et aadlikud eelistasid tšehhe. Teisalt ei saa ka välistada, et Kosmase kirjeldus Kojata sõnavõtust väljendab krooniku isiklikku seisukohta. Piiskoppidele sai investituuri anda vaid Rooma keiser – Böömimaa hertsogil niisugust õigust ei olnud.⁶¹ Ametisse pühitses Praha ja Olomouci piiskoppe Mainzi peapiiskop. Mainzi peapiiskopkonnaga oli ühendusepidamine kauguse tõttu aga keeruline –⁶² tõsiasi, mida kinnitab ka temaatikat uurinud Žemlička tõdemus, et piiskopid pöördusid 11.–12. sajandil tavaliselt otse paavsti, mitte Mainzi peapiiskopi poole.⁶³

11. sajandi teisel poolel tõusid paavst Gregorius VII pontifikaadi [1073–1085] ajal katoliku kirikus esile reformiideed. Eesmärgiks oli muuhulgas tsölibaadinõude eiramise ja simoonia väljajuurimine vaimulikkonnast ning piiskopi vastutuse suurendamine oma diötsesis toimuva üle – piiskopid pidid olema ka reformide peamisteks elluviijateks. Gregorius VII esitas oma kirjutises „*Dictatus papae*“ (kirja pandud aastal 1075 või varem) seisukoha, et peapiiskopid ja piiskopid on sõltumatud ilmalikust võimust ning neil peab olema reaalne võimalus teostada järelevalvet oma piiskopkonnas ja uute piiskoppide valimiste üle.⁶⁴ Gregorius VII reformiideid arendati edasi ka Esimesel (1123) ja Teisel (1139) Lateraani kirikukogul.⁶⁵

Teisel Lateraani kirikukogul osalenud Olomouci piiskop Jindřich Zdíki [1126–1150] ametiajal leidis aset esimene suurem tüli Böömi- ja Määrimaal, millega olid seotud nii paavst kui hertsogid. Piiskop Zdíkiga jõudsid kirikureformi ideed Määrimaale. Zdík määras uueks piiskopkonna keskuseks vana Püha Peetruse kiriku asemel Püha Václavi katedraali, asutas kaheteistkümne liikmega toomkapiitli, laiendas piiskopkonnas kirikute võrgustikku ning toetas

⁶⁰ „Me eelistame seega, et ennemini pandaks pühale kohale koera saba või eesli sitt kui Lanzo.“ Emler, J. (toim). FrB II: Kosmůw Letopis Český, lk 95–100 (tsitaat lk 98).

⁶¹ Žemlička, J. The Czech Lands. lk 27–60 (siin lk 48).

⁶² *Ibid*, lk 27–60 (siin lk 35–36, 48).

⁶³ *Ibid*, lk 27–60 (siin lk 47).

⁶⁴ Vt täpsemalt: Cowdrey, Herbert E. J. Pope Gregory VII, 1073–1085. Oxford: Clarendon Press, 1998, eriti lk 495–583; Blumenthal, U. The Investiture Controversy, eriti lk 106–134; Morris, Colin. The Papal Monarchy, lk 79–113. *Dictatus papae*’d vt: Fordham Medieval Sourcebook (toim. Halsall, Paul). Gregory VII: Dictatus Papae 1090. Kättesaadav: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/g7-dictpap.asp> (22.05.2022).

⁶⁵ Esimese ja Teise Lateraani kirikukogu kohta vt: Duggan, Anne J. Conciliar Law 1123–1215. The Legislation of the Four Lateran Councils. – Hartmann, Wilfried; Pennington, Kenneth (toim). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008, lk 318–366, eriti lk 324–333.

tsistertslaste ja premonstraatlaste kloostrite rajamist.⁶⁶ Temale on ajalookirjutuses omistatud ka Olomouci piiskopi õukonna asutamist.⁶⁷

1142. aastal puhkes konflikt Böömimaa hertsogi Vladislav II [1140–1172] ning Määrimaa hertsogi Znojmo Konrad II [1134–1161] vahel. Seda saadeti Böömi- ja Määrimaale 1143. aastal lahendama Innocentius II [1130–1143] legaati Guido.⁶⁸ Zdík, olles Vladislav II toetaja ja reformimeelne, sattus konflikti kolme Määrimaa hertsogi, s.o Konrad II, Brno Vratislavi [1130–1156] ning Olomouci Ota III-ga [1140–1160]. 12. sajandi keskpaigas oli Määrimaa jagatud Přemysliidide Määrimaa liini vahel kolmeks. Neil oli kolm keskust: Znojmo, Brno ja Olomouc. Määrimaa hertsogite korraldusel konfiskeeriti piiskopi vara, tekitati talle kehavigastusi ja aeti piiskopkonnast välja.⁶⁹

Piiskop vastas Olomouci piiskopkonnale interdikti kehtestamisega ja hertsogite ekskommunitseerimisega. Olomouci piiskopkonna vaimulikud aga keeldusid sanktsioone järgimast, viies sanktsioonialusel territooriumil jätkuvalt läbi kiriklikke talitusi.⁷⁰ Legaati Guido vahendas Böömi- ja Määrimaa hertsogite vahelisi edukaid läbirääkimisi. Zdík sai 1143. aastal oma piiskopkonda naasta. Guido üritas paavst Eugenius III [1145–1153] korraldusel ja Zdíki abiga reformida aastatel 1146–1148 ka kohalikku vaimulikkonda, kuid märkimisväärsed tulemused see Žemlička väitel ei toonud.⁷¹

1197. aastal nimetas Böömimaa hertsog Vladislav Jindřich⁷² Praha toomkapiitli ja Böömimaa vaimulike nõusolekuta uueks Praha piiskopiks Daniel Milíki [1197–1214].⁷³ Praha toomherra Arnold apelleeris selle peale 1198. aastal paavst Innocentius III-le, kes määras piiskopi nimetamist uurima ja küsimusele lahendust leidma Magdeburgi peapiiskopi Ludolfi [1192–1205]. Ludolf toetas ühiselt Otakar I-ga Švaabi Philippi Rooma kuningana, mistõttu tegi otsuse Danieli kasuks. Arnold läks seejärel 1200. aastal kuuriasse isiklikult kohale, esitades paavstile

⁶⁶ Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačič, Z. Bohemia and Moravia, lk 214–262 (siin lk 248); Žemlička, J. The Czech Lands, lk 27–60 (siin lk 49–53).

⁶⁷ Janiš, Dalibor. *Milites ac famuli episcopi olomucensis*: Feudal system of the Bishopric of Olomouc and Military-service relations in the Medieval Czech lands in the 13th century. *Kościół a wojna. Między wczesnym a późnym średniowieczem: Ecclesia et bellum. Kościół wobec wojny i zaangażowania militarnego duchowieństwa w wiekach średnich*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016, lk 256–271 (siin lk 257–258).

⁶⁸ Berend, N; Urbańczyk, P; Wiszewski, P (toim). Central Europe, lk 376, 384–385. Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačič, Z. Bohemia and Moravia, lk 214–262 (siin lk 245, 248).

⁶⁹ Wolverton, L. Hastening toward Prague, lk 125–126, 217–218; Berend, N; Urbańczyk, P; Wiszewski, P (toim). Central Europe, lk 376, 384–385.

⁷⁰ Wolverton, L. Hastening toward Prague, lk 125–126, 217–218; Berend, N; Urbańczyk, P; Wiszewski, P (toim). Central Europe, lk 376, 384–385.

⁷¹ Žemlička, J. The Czech Lands, lk 27–60 (siin lk 49–53).

⁷² Vladislav Jindřich oli Böömimaa hertsog ligikaudu kuus kuud.

⁷³ Wihoda, M. Vladislaus Henry, lk 59, 121. Praha piiskop Daniel Milíki kohta vt: Hledíková, Zdeňka. Daniel Milík (†1214). 1197–1214 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 577–578.

Danieli vastu arvukalt erinevaid süüdistusi. Näiteks olevat Daniel olnud preestri poeg, tal olevat abikaasa ja lapsed ning ta tarvivat liigselt alkoholi ja käivat läbi naistega. Innocentius III andis korralduse ka Danielil Rooma kohale ilmuda, kuid Daniel eiras seda. 1202. aasta mais ilmus kutsutu viimaks kuuriasse. Tema vastu esitatud süüdistused ei leidnud kuurias kinnitust ja paavst ordineeris ta Praha piiskopiks.⁷⁴ Wojciech Iwańczaki hinnangul „sanktsioneeris see kaudselt ilmaliku võimu mõju Böömimaa kõrgemate vaimulike nimetamisel.“⁷⁵

Kuningatiitli sai Böömimaa hertsog Otakar I 1198. aastal Švaabi Philippilt (1177–1208), keda ta toetas võitluses Otto IV-ga (1175–1218) Rooma kuningatrooni eest. Otto IV ja paavst Innocentius III pakkusid Otakar I-le, et Otto IV kroonib Otakari kuningaks ja paavst tunnustab seda. Sellest ajendatuna vahetas Otakar I 1202. aastal poolt. Otakar lootis moodustada Praha ja Olomouci piiskopkondade liitmisega uue peapiiskopkonna. Otakari palvest peapiiskopkonna moodustamiseks paavst keeldus, kuid tunnustas teda Böömimaa kuningana.⁷⁶ Otakar hakkas 1208. aastal toetama taas Philippit. 1210. aastal läksid tülli Innocentius III ja Otto IV, mistõttu kutsus paavst üles toetama uue Rooma kuningana Friedrich II-st (1194–1250).⁷⁷ Friedrich II-le avaldasid toetust nii Böömimaa kuningas Otakar kui Mainzi peapiiskop Siegfried II [1200–1230].⁷⁸ 1212. aastal sai Böömimaa kuningas Sitsiilia kuldbullaga Friedrich II käest päritava kuningatiitli ja õiguse osaleda Rooma kuninga valimisel.⁷⁹

13. sajandi jooksul kujunesid Rooma kuninga (*rex Romanorum*-i) valijad, kelleks olid Mainzi, Kölni ja Trieri peapiiskopid, Böömimaa kuningas, Reinimaa pfaltskrahv, Saksimaa hertsog ning Brandenburgi markkrahv. Kuurvürstideks nimetati neid esmakordselt 13. sajandi lõpus.⁸⁰ Kuivõrd Böömimaa kuningatel õnnestus 13. sajandi vältel suurendada oma sissetulekuid ja poliitilist mõjuvõimu, kasvas märkimisväärselt ka nende mõjukus Rooma kuninga valimistel.⁸¹ Böömimaa kuninga valdused hõlmasid 13. sajandi esimesel poolel kogu Böömi- ja Määrimaad. Määrimaast sai keiser Friedrich I korraldusel 1182. aastal markkrahvkond ning markkrahviks

⁷⁴ **Iwańczak, W.** Innocent III and Bohemia. – Sommerlechner, Andrea (toim). *Innocenzo III – Urbs et Orbis. Atti del Congresso Internazionale, Roma, 9–15 settembre 1998*. Rooma, 2003, lk 1200–1212 (siin lk 1202–1204).

⁷⁵ *Ibid*, lk 1200–1212 (siin lk 1204–1205).

⁷⁶ *Ibid*, lk 1200–1212 (siin lk 1207–1209).

⁷⁷ Rooma keiser Friedrich II 1220–1250.

⁷⁸ Otto IV ja Švaabi Philippi kohta vt: **Stürner, W.** Dreizehntes Jahrhundert, lk 156–185. Vt ka: **Iwańczak, W.** Innocent III and Bohemia, lk 1200–1212 (siin lk 1210–1211). Mainzi peapiiskopi Siegfried II kohta täpsemalt vt: **Jürgensmeier, Friedhelm.** Siegfried (II.) von Eppstein (Eppenstein) (um 1165–1230). 1200/01–1230 Erzbischof von Mainz. 1206 Kardinal. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 398–399.

⁷⁹ **Stürner, W.** Dreizehntes Jahrhundert, lk 113–114. **Žemlička, Josef.** Dux „Boemorum“ und rex Boemie im mitteleuropäischen Wettstreit (nicht nur aus tschechischer Sicht gesehen). – Hlaváček, Ivan; Patschovsky, Alexander (toim). *Böhmen und seine Nachbarn in der Přemyslidenzeit*. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2011, lk 91–136 (siin lk 121–125).

⁸⁰ **Stürner, W.** Dreizehntes Jahrhundert, lk 109–112.

⁸¹ *Ibid*, lk 113.

endine Määrimaa hertsog Konrád II Ota [1182–1189].⁸² Lisa Wolvertoni väitel järgiti seejuures printsiipi, et Määrimaa markkrahv on otseselt alluv Böömimaa kuningale, nii teoorias kui praktikas.⁸³

⁸² **Měřínský, Z.** Mähren und seine přemyslidischen Teilfürsten, lk 137–160 (siin lk 156–159).

⁸³ **Wolverton, Lisa.** Hastening towards Prague, lk 223–225. Böömimaa hertsogi ja Määrimaa markkrahvi suhetest vt: **Měřínský, Z.** Mähren und seine přemyslidischen Teilfürsten, lk 137–160; **Wihoda, M.** Vladislaus Henry, lk 1–11.

2 Tüli Praha piiskop Ondřej ja Böömimaa kuninga Otakar I Přemysli vahel 1216–1222

Kirjavahetuse ja kaasaegsete sündmuste seoste mõistmiseks on oluline selgitada, kui kaua kestis teekond Böömi- ja Määrimaalt kuuriasse. Tšehhima ja Rooma vahel reisimiseks kasutati kahte peamist teed: suviti või parema ilmaga reisiti Rooma läbi Regensburgi, Alpide ja Lombardia; talvekuudel võidi võtta ette pikem teekond mööda Doonaud allavoolu kuni Esztergomini ja sealt läbi Krajina, Veneetsia ja Padova Rooma.⁸⁴ 1219. aasta jaanuaris (täpne dateering puudub) saatis kuningas Otakar I kirja Prahast paavst Honorius III-le ja piiskop Ondřejle Rooma, mille puhul on teada, et selle toimetas isiklikult kohale Waldsasseni abt Hermannus.⁸⁵ Sellest kirjast ajendatuna kirjutas Roomas viibiv Ondřej Praha toomkapiitlile 1219. aasta 15. veebruaril vastuse.⁸⁶ Hermannus võttis teekonna ette jaanuaris-veebruaris, mil olid talvised teeolud. Seega viis abt kirja Tšehhimaalt Rooma umbes kuu ajaga. 1217. aasta aprilli keskpaigas saatis Otakar I kirja paavst Honorius III-le.⁸⁷ Paavst vastas kuningale 22. juunil 1217.⁸⁸ Sedavõrd pikk vahe on seletatav asjaoluga, et kiri saadeti välja mitte Roomast, vaid Roomast kagus asuvast Anagnist. 1218. aasta aprillis (täpselt dateerimata) kirjutas Otakar I paavst Honorius III-le,⁸⁹ kes saatis Böömimaa kuningale vastuse sama aasta 15. mail.⁹⁰ Arvestades, et kiri võis viibida mõne aja kuurias enne kui paavst sellele vastas, toimetati kiri Rooma taas ligikaudu kuu ajaga. Säilinud kirjavahetuse põhjal saab väita, et kirja toimetamine Tšehhimaalt kuuriasse võttis sõltuvalt valitud tee pikkusest ja ilmastikuoludest ligikaudu kuu aega.

19. aprillil aastal 1213 kutsus paavst Innocentius III oma kirjaga *Vineam Domini Sabaoth* 1215. aasta novembriks kokku Neljanda Lateraani kirikukogu.⁹¹ Kirikukogu kaanonid, mida oli

⁸⁴ Žemlička, J. The Czech Lands, lk 27–60 (siin lk 47).

⁸⁵ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 159, nr 171.

⁸⁶ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 162–163, nr 174.

⁸⁷ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 128–130, nr 139.

⁸⁸ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 133–135, nr 143.

⁸⁹ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 150–151, nr 160.

⁹⁰ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 153–154, nr 162.

⁹¹ Neljanda Lateraani kirikukogu ja kaanonite kohta üldiselt vt: Duggan, Anne J. Conciliar Law 1123–1215. The Legislation of the Four Lateran Councils. – Hartmann, Wilfried; Pennington, Kenneth (toim). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008, lk 318–366 (siin lk 341–352).

kokku 71, puudutasid küsimusi ja probleeme, mis olid 13. sajandi alguses olulised laiemalt kogu katoliiklikus Euroopas. Näiteks ajaloolase Danica Summerlini hinnangul põhinesid Neljanda Lateraani kaanonid konkreetsetel probleemidel, mille kohta oli erinevatest Euroopa piirkondadest kuuriat teavitatud.⁹² 13. sajandi alguseks oli saanud katoliku kirikus valdavaks, et uue piiskopi valib toomkapiitel.⁹³ Selleks ajaks kujunenud praktika kinnitati 1215. aastal Neljanda Lateraani kirikukogu 24. kaanoniga.⁹⁴ Kaanonid 23 ja 25 kirjutasid ette, et kirikliku ametikoha pidi täitma esimesel võimalusel, aga kõige enam kolme kuu jooksul. Ilmaliku võimu poolt mõjutatud valimised polnud kanoonilised.⁹⁵ Vaidlus nimetatud kaanonite rakendamise üle oli akuutne kõigi uurimuses analüüsitavate kaasuste puhul.

Kirikukogul osalesid Böömimaalt Praha piiskop Ondřej ning Määrimaalt Olomouci piiskop Robert [1201–1240].⁹⁶ 1214. aastal Böömimaa kuninga Otakar I algatusel Praha piiskopiks valitud Saksamaalt Gutensteinist pärit Ondřej oli alates 1211. aastast töötanud kuninga õukonnas kantslerina (*cancellarius*).⁹⁷ Ondřej suundus kirikukogule elektina, sest polnud nõus, et Mainzi peapiiskop ta ametisse pühitseb. Sellega soovis Ondřej näidata Praha piiskopkonna sõltumatust Mainzi peapiiskopist. 1215. aasta 22. novembril kinnitas paavst Innocentius III ta Roomas Praha piiskopina ametisse.⁹⁸ Pärast Roomast naasmist organiseeris Ondřej 1216. aasta suveks Praha diötseesis sinodi, mille eesmärgiks oli sisse viia Neljanda Lateraani kirikukogu uuendused.⁹⁹

Praha ja Olomouci piiskopkondade vaimulike seas olid Antoníni hinnangul 13. sajandi alguses laialt levinud tsölibaadinõude eiramine ning vaimulikuameti edasi andmine isalt pojale.¹⁰⁰ Vaimulike eluviisi ja kõlblusega seotud probleeme käsitleti kirikukogu kaanonites 14–17, 26–27 ja 31.¹⁰¹ 13. sajandi alguse Böömi- ja Määrimaal olid aadelkond ning vaimulikkond nii perekondlike kui sõltuvuslike suhete kaudu omavahel tihedalt seotud.¹⁰² Patronaadiõigusele

⁹² **Summerlin, Danica.** Papal Councils in the High Middle Ages. – Melville, Gert; Helmrath, Johannes (toim). *The Fourth Lateran Council. Institutional Reform and Spiritual Renewal*. Affalterbach: Didymos-Verlag, 2017, lk 174–196 (siin lk 188).

⁹³ **Harvey, Katherine.** Episcopal Appointments in England, C. 1214–1344: From Episcopal Election to Papal Provision. Farnham: Taylor & Francis Group, 2014, lk 189.

⁹⁴ Wohlmuth, J. (toim). COD, lk 246–247; nr 24.

⁹⁵ Wohlmuth, J. (toim). COD, lk 246–247; nr 23, 25.

⁹⁶ Olomouci piiskopi Roberti kohta täpsemalt vt: **Bistřický, Jan.** Robert (OCist) (um 1160/70–1240). 1202–1240 Bischof von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 505–506.

⁹⁷ **Hledíková, Z.** Andreas (†1223), lk 578–580.

⁹⁸ **Pixton, Paul B.** The German episcopacy and the implementation of the decrees of the Fourth Lateran Council, 1216–1245: watchmen on the tower. Leiden: Brill, 1995, lk 296.

⁹⁹ *Ibid.*, lk 185.

¹⁰⁰ **Antonín, R.** Bishop Andrew of Prague, lk 453–469 (siin lk 458–460). Kirjavahetust kuuriaga sellel teemal vt: Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 120–123, nr 130–132.

¹⁰¹ Wohlmuth, J. (toim). COD, nr 14–17, 26–27, 31; lk 242–243, 247–249.

¹⁰² **Berend, N.; Urbańczyk, P.; Wiszewski, P.** (toim). Central Europe in the High Middle Ages, lk 352–353.

tuginedes kihelkonnakirikute vaimulike ametisse nimetamist pidasid kohalikud aadlikud oma privileegiks. Aadlikud nimetasid vaimulikuametisse nii neile teeneid osutanud isikuid kui perekonnaliikmeid. Samuti nimetasid aadlikud kloostrite abtideks oma sugulasi.¹⁰³ Kirikukümnise maksmine ei sõltunud Tšehhimaal haritava maa suurusest ega elanike arvust külas, vaid seda maksti kohaliku tava kohaselt. Paavst Honorius III kirjutas 1216. aasta oktoobris piiskop Ondřejle talle Tšehhist saabunud informatsiooni põhjal kirikukümnisest järgmiselt: *Ad audienciam nostram te significante perveni, quod quidam de populo tue diocesis pretextu cuiusdam illicite consuetudinis XXIII, quidam XII, quidam VI, quidam tres denarios tantum solvunt pro decimis annuatim...*¹⁰⁴

Neljanda Lateraani kirikukogu kaanonis 32 selgitati kirikukümnise tasumise probleemi: kihelkonnakirikute sissetulekutega pole võimalik kirikuid üleval pidada, sest kirikute patroonid, või mõnel juhul ka piiskop, omastavad liiga suure osa kiriku tuludest, nii et kihelkonnakirikutele jääb vaid üks kuueteistkümnendik (*quartam quartae*).¹⁰⁵

Kirikukümnise maksmise, patronaadiõiguse ja tsölibaadinõude küsimused olid aktuaalsed mujalgi 13. sajandi Euroopas. Vaimulike elukorralduse ja kõlbluse, eelkõige tsölibaadiküsimus tõusis esile Poolas legaati Pietro visiidi ajal 1197. aastal.¹⁰⁶ Kirikukümnise maksmise ja patronaadiõiguse küsimused põhjustasid aastatel 1207–1227 Sileesia hertsogi Henryk Habemiku [1201–1238] ja Wrocław piiskop Wawrzyniec [1207–1232] vahel tüli, millesse sekkus ka paavst Honorius III. Wrocław piiskop soovis piiskopkonnas kaotada kohalikel tavadel põhinevat kirikukümnise maksmist ning patroonide õigust nimetada ametisse kihelkonnakirikute vaimulikke ja kontrollida kirikute sissetulekuid. 1227. aastal saavutati kokkulepe, millega kehtestati kirikukümnis seni sellest eksemptsetele ühiskonnagruppidele. Tegelikult piiskop Wawrzyniecil oma programmi juurutada ei õnnestunud ja eelkirjeldatud probleemid tõusid Poolas 13. sajandi keskel taas esile.¹⁰⁷

Seoses tugeva opositsiooniga pani Ondřej Praha ja Olomouci piiskopkonnad interdikti alla. Böömimaa annaalides on interdikti välja kuulutamine kirjutatud 1216. aasta alla,¹⁰⁸ kuid

¹⁰³ **Antonín, R.** Bishop Andrew of Prague, lk 453–469 (siin lk 457, 466–468). **Sommer, P.; Třeštík, D.; Žemlička, J.; Opačič, Z.** Bohemia and Moravia, lk 214–262 (siin lk 242–249).

¹⁰⁴ „Meile on teie poolt teatavaks tehtud, et mõned teie piiskopkonna rahvast maksavad teatud keelatud tava ettekäändel 24, mõned 12, mõned 6, mõned kolm denaari iga-aastast kümnist...” Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 120, nr. 129.

¹⁰⁵ Wohlmuth, J. (toim). COD, nr 32 lk 249–250.

¹⁰⁶ **Ratajczak, Krzysztof.** Apostolic Legates in Poland in the Middle Ages and Their Role in Adopting Particular Ecclesiastical Legislation by the Polish Church – Educational Aspects. *Biuletyn Historii Wychowania*, vol. 26, 2010, lk 7–18 (siin lk 10–11).

¹⁰⁷ **Górecki, Piotr.** Parishes, Tithes and Society in Earlier Medieval Poland c. 1100–c. 1250. *Transactions of the American Philosophical Society*, Vol. 83, No. 2 (1993), lk i–ix+1–146.

¹⁰⁸ Emler, J. (toim). FrB II: Letopisy České, lk 283.

esimesed sanktsioonist teavitavad kirjad pärinevad 1217. aasta aprilli keskpaigast.¹⁰⁹ Sellest saab järeldada, et Ondřej pani Praha ja Olomouci piiskopkonnad interdikti alla kas 1216. aasta lõpus või 1217. aasta alguses. Seejärel põgenes Praha piiskop Rooma, otsimaks abi 1216. aastal paavstiks tõusnud Honorius III-lt.¹¹⁰

Kanoonilises õiguses eristati 13. sajandiks kolme interdikti alaliiki: üldist piirkondlikku, lokaalselt piiritletud ja personaalset interdikti.¹¹¹ Esimesega pandi kirikuõiguse normide rikkumise eest reeglina interdikti alla kogu ilmaliku valitseja territoorium – sealhulgas valitseja vasallide maa.¹¹² Praha ja Olomouci diöteesidele kehtestatud surveabinõu oli suunatud Böömimaa kuninga Otakar I vastu ning hõlmas kogu kuninga valitsusala, millest võib järeldada, et 1216. aastal kehtestatud kiriklik sanktsioon oli üldine piirkondlik interdikt.

Interdikti kehtestamise õigus oli katoliku kirikus paavstil, piiskoppidel, kirikukogudel ja sinoditel. Piiskopid ei pidanud sanktsiooni(de) kasutamiseks paavsti käest luba taotlema. Lisaks sai paavst delegeerida interdikti alla panemise ning välja kuulutamise õiguse näiteks legaatidele, toomkapiitlitele ja abtidele.¹¹³ Kirikliku surveabinõu kehtestamiseks oli vaja juriidiliselt mõjuvat põhjust ning selle välja kuulutamisele pidi eelnema hoiatus, et sanktsioneeritaval oleks võimalus otsida vastaspoolega lepitust või apelleerida paavstile. Kehtestatud sanktsiooni pidi kirikus avalikult välja kuulutama.¹¹⁴ Teave interdikti kehtestamise ja välja kuulutamise protseduurist Praha ja Olomouci piiskopkondades pärineb 1217. aasta aprilli keskpaigast, milles kuningas Otakar I kurdab kirjas paavst Honorius III-le, et piiskop Ondřej polevat kuningat interdikti välja kuulutamisest informeerinud ning olevat eiranud kuninga apellatsioonkaebuse õigust paavstile.¹¹⁵ Ajaloolase Paul B. Pixtoni hinnangul on korrektne teave Praha annaalides, mille kohaselt eelnesid interdikti kehtestamisele hoiatused.¹¹⁶

1217. aasta aprillis saatis Mainzi peapiiskop Siegfried II piiskop Ondřejle kirja, milles teavitas teda, et kuningas Otakar I palvel on peapiiskop määranud interdikti õiguspärasust kontrollima Strahovi kloostri abti, Praha toomkapiitli dekaani ning Litoměřice arhidiakoni.¹¹⁷ 1217. aasta juuliks oli paavst Honorius III teavitatud, et Mainzi peapiiskop oli Praha ja Olomouci

¹⁰⁹ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 128–131 nr 139–140.

¹¹⁰ Emler, J. (toim). FrB II: Letopisy České, lk 283.

¹¹¹ Interdikti alaliikidest täpsemalt vt: **Clarke, P. D.** The Interdict in the Thirteenth Century, lk 59–68.

¹¹² **Clarke, P. D.** The Interdict in the Thirteenth Century, lk 59–68.

¹¹³ **Clarke, P. D.** The Interdict in the Thirteenth Century, lk 86–103; **Krehbiel, E. B.** The Interdict, lk 19–21.

¹¹⁴ **Clarke, P. D.** The Interdict in the Thirteenth Century, lk 103–126; **Krehbiel, E. B.** The Interdict, lk 37–41.

¹¹⁵ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 128–130, nr 139. Apellatsioonioiguse kohta vt: **Clarke, P. D.** The Interdict in the Thirteenth Century, lk 235–259; **Krehbiel, E. B.** The Interdict, lk 41–43.

¹¹⁶ **Pixton, P. B.** The German episcopacy, lk 297. Praha annaale vt: Emler, J. (toim). FrB II: Letopisy Pražské, lk 376–380 (siin lk 380).

¹¹⁷ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 130–131, nr 140.

piiskopkondadele kehtestatud sanktsiooni kehtetuks kuulutanud, millest ajendatuna saatis paavst Siegfried II-le manitseva kirja, kus käskis interdikti taastada *infra viginti dies*.¹¹⁸

Reeglina sai surveabinõu tühistada (kanoonilises õiguses – *relaxare*) vaid isik, kes oli selle kehtestanud, kuid 13. sajandi alguses jõudsid kanonistid ja dekretistid järeldusele, et seda võib teha ka sanktsiooni kehtestanud isiku suhtes kõrgemal ametiastmel asuv prelaat, näiteks piiskopi suhtes peapiiskop. Paavstil oli samuti õigus põhjendatud kaebuse peale surveabinõu kehtetuks kuulutada, kuid paavst võis surveabinõust vabastamise õiguse kellelegi ka delegeerida, näiteks legaadile.¹¹⁹ Paavsti kehtestatud sanktsiooni alt ei saanud vabastada keegi peale paavsti enese.¹²⁰ Interdikti alt vabastamise tingimuseks oli, et need, keda kirikliku sunnivahendiga survestati, otsiksid kirikuga lepitust ja täidaksid need tingimused, millega leppimatus sanktsiooni kehtestamiseni viis. E. B. Krehbieli väitel seda teooriat praktikas alati ei järgitud.¹²¹

Mainzi peapiiskop tegi sunnivahendi kehtetuks kuulutamise otsuse tõenäoliselt koostöös Otakar I-ga, kuigi kirjavahetust nende kahe vahel sellel teemal pole säilinud. 1217. aasta aprilli kiri interdikti õiguspärasuse kontrollimisest võis olla sanktsiooni kehtetuks kuulutamisele eeltööks, sest Böömimaa kuninga väidet paavstile kirikuõiguse normide rikkumisest ei saa kinnitada, vaid vastupidi – Praha annaalides on kirjas, et interdikti kehtestamisele eelnesid hoiatused.¹²² Ajaloolase Peter D. Clarke'i hinnangul apelleerisid valitsejad 13. sajandil peaaegu alati interdikti vastu paavstile ning kasutasid surveabinõu kehtetuks kuulutamiseks ka kanoonilise õiguse normidega vastuolus olevaid meetmeid.¹²³

Interdikt pidi mõjutama kohalikku elanikkonda niivõrd, et see survestaks valitsejat kirikuga lepitust otsima.¹²⁴ Praha ja Olomouci piiskopkondadest on aastast 1218 mitmeid teateid sanktsiooni eiramisest. 1218. aasta veebruaris oli Honorius III-s saanud Böömimaalt teate, et surveabinõud eiravad tsistertslaste, premonstraatlaste ja johanniitide ordud.¹²⁵ Samuti oli piiskop Ondřej paavsti teavitanud, et interdikti ei järgi Praha toomhärрад eesotsas dekaan Arnoldusega.¹²⁶ 1218. aasta märtsis manitses paavst samal põhjusel Olomouci piiskoppi

¹¹⁸ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 136–137, nr 145.

¹¹⁹ Krehbiel, E. B. The Interdict, lk 81–85. Vt ka Clarke, P. D. The Interdict in the Thirteenth Century, lk 235–236.

¹²⁰ Clarke, P. D. The Interdict in the Thirteenth Century, lk 237.

¹²¹ Krehbiel, E. B. The Interdict, lk 82.

¹²² Emler, J. (toim). FrB II: Letopisy Pražské, lk 376–380 (siin lk 380).

¹²³ Clarke, P. D. The Interdict in the Thirteenth Century, lk 175.

¹²⁴ Clarke, P. D. The Interdict in the Thirteenth Century, lk 169.

¹²⁵ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 144–145, nr 154.

¹²⁶ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 146–147, nr 156.

Robertit ning ähvardas teda ametist vabastamise ja benefiitsi konfiskeerimisega.¹²⁷ 1218. aasta juulis andis Honorius III piiskop Ondřejle loa konfiskeerida sunnivahendit eiravate vaimulike benefiitsid.¹²⁸ Selle õiguse andmine Praha piiskopile osutab asjaolule, et Praha ja Olomouci diötseeside vaimulike hulgas oli tõenäoliselt hulgaliselt interdiktist üle astumisi. Seda kinnitab ka paavsti vastus Ondřejle 1219. aasta aprillist: *...ut cum prelatis, presbyteris et aliis clericis tue diocesis, qui celebraverunt in interdicto et excommunicatione a te in tuam diocesim promulgates, cum sint multi...*¹²⁹ Sanktsiooni eiramise tõttu ekskommunitseeriti nii vaimulikke kui ilmikuid.¹³⁰

Peter D. Clarke'i väitel tõusis 13. sajandil oluliselt valitsejate ja aadlike hulk, kes taotlesid paavstilt interdikti mõjude alt vabastamist – seda ka siis, kui surveabinõud nende võimu all oleval maal rikuti.¹³¹ Näiteks 1232. aastal pani Esztergomi peapiiskop Robert [1226–1239] Ungari kuninga András II [1205–1235] valdused interdikti alla, sest kuningas oli järjekindlalt sekkunud piiskopivalimistesse tema kirikuprovintsi diötseesides, üritades nimetada piiskoppideks enesele sobivaid kandidaate.¹³² Kuningas kirjutas 1232. aastal paavst Gregorius IX-le, et sunnivahend kahjustab tema mainet väljaspool Ungarit.¹³³ Seega isegi juhul kui sanktsioonist Praha ja Olomouci diötseesides kinni ei peetud, võis Otakar I olla siiski motiveeritud esimesel võimalusel tema valdustele pandud interdiktist vabanema: kiriklik sanktsioon mõjus halvasti Böömimaa kuninga mainele väljaspool Tšehhimaad.

1219. aasta jaanuariks lepiti Regensburgi piiskopi Konradi [1204–1247], Waldsasseni abti Hermanni ja Ebrachi abti Eberhardi vahendusel kokku läbirääkimised Kladruby benediktlaste kloostri juures Böömimaa edelaosas.¹³⁴ Läbirääkimistel osalesid paavsti ja kuningas Otakar I saadikud ning nii Böömimaa aadli kui kiriku esindajad. Mainitud osapooled jõudsid kokkuleppele ja algse lepingu koopia saadeti ka paavst Honorius III-le.¹³⁵ Lepingu järgi pidi kihelkonnakirikute vaimulikke hakkama ametisse nimetama kirikute patroonide asemel Praha piiskop. Kirikukümnise maksmine kohaliku tava kohaselt pidi lõpetatama.¹³⁶ Kuigi lepingus sisaldus punkt kihelkonnakirikute vaimulike ametisse nimetamisest, siis seda sisuliselt täitma

¹²⁷ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 149–150, nr 159.

¹²⁸ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 155–156, nr 166, 167.

¹²⁹ „...prelaadid, presbüterid ja teised teie diötseesi vaimulikud, kes viisid läbi kiriklike talituse interdikti all ja teie poolt ekskommunitseeritud, keda on palju...” Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 164–165, nr 178.

¹³⁰ Pixton, P. B. The German episcopacy, lk 297.

¹³¹ Clarke, P. D. The Interdict in the Thirteenth Century, lk 175–176.

¹³² Barabás, Gábor. Von *propositio* bis *consensus*. Die Päpste, die ungarischen könige und die kanonischen Wahlen in der ungarischen Kirche im 13. Jahrhundert. *Journal of East Central European Studies* 70, 2021, lk 187–226 (siin lk 198–203, 206–207).

¹³³ Clarke, P. D. The Interdict in the Thirteenth Century, lk 175.

¹³⁴ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 159–161, nr 171, 172.

¹³⁵ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 160–161, nr 172.

¹³⁶ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 160–161, nr 172.

ei hakatud – see toonuks kuningale ja aadliskonnale kaasa eelnimetatud privileegist ilma jäämise Kirikukümnise maksmise korra muutmise vastu olid nii aadlikud kui kloostrid, kes mõlemad Böömi- ja Määrimaal sellest kasu lõikasid.

Kladruby kokkuleppe saavutamise lootsid kuningas ja tema toetajad, kelleks oli suur osa Böömi- ja Määrimaa aadlikest ja vaimulikest, et Praha ja Olomouci piiskopkondade interdikt tühistatakse ilma, et keegi eelnimetatutest peaks oma senistest privileegidest reaalselt loobuma. Kladruby leppe tulemusena tühistas paavst Honorius III 1219. aasta aprillis Praha ja Olomouci piiskopkondade interdikti.¹³⁷ Samuti hakati Kladrubys kokku lepitut ellu viima, näiteks teatas Honorius III 1219. aasta aprilli alguses Praha piiskopile otsusest ekskommunitseerida Praha diötseesides vaimulikud, kes edaspidi saavad, või olid viimase kahe kuu jooksul saanud benefiitsi ilmikute või Mainzi peapiiskopi abiga. Mainzi peapiiskop oli Praha piiskopi asemel kinnitanud ametisse ilmikute poolt kirikutesse nimetatud vaimulikke.¹³⁸ Juba 1219. aasta suvel, kui piiskop Ondřej oli informeerinud paavsti Kladruby leppe mitte täitmisest Böömi- ja Määrimaal, pani paavst Praha ja Olomouci piiskopkonnad taas interdikti alla.¹³⁹ Kladrubys kokku lepitut võeti arvesse aastatel 1221–1222 toimunud läbirääkimistel.¹⁴⁰

1220.–1221. aastal soovis kuningas Otakar I kindlustada poega Václavit (1205–1253) troonipärijana, mis motiveeris kuningat paavsti ja Praha piiskopiga konfliktile lahendust leidma.¹⁴¹ Selle ülesande määras Honorius III Otakar I palvel 1220. aasta detsembri lõpus¹⁴² legaadile Crescentia Gregoriusele (†1226/1230) ning teavitas otsusest ka Praha piiskoppi Ondřejd ja Olomouci piiskoppi Robertit.¹⁴³ Paavsti 1221. aasta jaanuaris Böömimaa vaimulikkonnale adresseeritud kirjast (...*dilectis filiis abbatibus, prepositis, decanis et universis clericis per Boemiam...*) selgub, et kuningas oli määranud omapoolseks läbirääkijaks ja esindajaks kuurias (*procurator*) magister Johannes de Scacario (eluaastad teadmata), kes oli kuuriasse saatnud kuningapoolsed tingimused konflikti lahendamiseks.¹⁴⁴

Kuninga ja piiskopi kõnelused leidsid aset 1221. aasta suvel Määrimaa-Austria piiri lähedal Schatzbergi mäel (Šacká hora). Kõnelusi vahendas legaat Gregorius koos Austria hertsogi Leopoldiga [1198–1230] ning neil osalesid kuningas Otakar I koos poja Václaviga ja Praha

¹³⁷ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 164–165, nr 177, 178.

¹³⁸ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 164, nr 177.

¹³⁹ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 168–170, nr 183.

¹⁴⁰ Hledíková, Zdeňka. Papacy of the High and Late Middle Ages and the Czech Kingdom. – Černušák, Tomáš (toim). *The Papacy and the Czech Lands*. Praha, 2016, lk 61–113 (siin lk 66–67).

¹⁴¹ Václav oli Böömimaa kuningas aastatel 1230–1253.

¹⁴² Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 188, nr 203.

¹⁴³ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 188–189, nr 204.

¹⁴⁴ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 193–195, nr 209.

piiskop Ondřej.¹⁴⁵ Kõnelused kulmineerusid 2. juulil, mil Böömimaa kuningas kinnitas Praha piiskopkonna vaimulike privileegid, kuid nendes ei käsitletud kirikukümnise küsimust ja patronaadiõigust terves piiskopkonnas.¹⁴⁶ Tüli lahenduseks oli Schatzbergi mäel toimunud läbirääkimiste alusel valminud kokkuleppe kinnitamine Böömimaa kuninga poolt Prahas 10. märtsil aastal 1222. Kokkulepet on Tšehhi ajalookirjutuses hakatud nimetama „Tšehhi kiriku suureks privileegiks.“¹⁴⁷

Valdava osa „Suurest privileegi“ sisust moodustas kriminaal- ja protsessiõigus. Lepinguga tunnustasid kuningas ja aadel Böömimaa kiriku maa ja vara puutumatus ning Praha piiskopi autoriteeti kõigi Böömimaa vaimulike üle. Vaimulikke puudutavaid kohtuasju ei tohtinud enam menetleda ilmalikes kohtutes.¹⁴⁸ Lepingusse ei lisatud Kladruby leppes sisaldunud kirikukümnise maksmise punkti, sest sellele oli aadlike ja kloostrite vastuseis liiga tugev.¹⁴⁹ Aastatel 1216–1222 aset leidnud konflikti uurinud ajaloolane Kamil Krofta on osutanud, et Praha piiskop hakkas oma diötseesis vaimulikke ametisse nimetama ja ametist tagandama mitte kohe, vaid järk-järgult 13. sajandi vältel.¹⁵⁰ Seega kokku lepitu praktikas täielikult ei rakendunud. Piiskop Ondřej siirdus lepingu sõlmimise järel taas Rooma, kuid jäi Praha piiskopiks kuni surmani Lõuna-Itaalias 1224. aastal. Robert Antoníni hinnangul võis Ondřej Itaaliasse siirdumine olla tingitud asjaolust, et Ondřej pidas 1222. aastal saavutatud kokkulepet kaotuseks: nagu selgitatud, ei toonud leping Praha piiskopkonnas lahendust ei kirikukümnise maksmise ega patronaadiõiguse küsimuses.¹⁵¹

Olukord, kus kohalik vaimulikkond asus paavsti ja kuninga konfliktis toetama ilmalikku võimu, ei olnud 13. sajandi Euroopas ainukordne. Näiteks Inglise kuningas John Maata [1199–1216] sekkus aastatel 1205–1206 Canterbury peapiiskopi valimistesse ega lasknud paavst Innocentius III kandidaati Stephen Langtonit (u 1150–1228) Inglismaale. Sellega teenis kuningas paavsti meelepaha. Paavst kehtestas 1208. aastal Inglismaale interdikti,¹⁵² kuid aadelkond ja valdav osa vaimulikkonnast asusid kuninga toetusele. Inglismaal oli kuninga ajalooline õigus piiskopivalimistesse sekkuda kaalukam kui paavsti otsus – seda tunnistasid ka inglise vaimulikud. Kuningas John oli ka paljude kirikute ja kloostrite patrooniks, mille kaudu oli John saanud nimetada ametisse nende vaimulikke. Temaatikat uurinud ajaloolase Hugh Thomasi

¹⁴⁵ Hledíková, Z. Papacy of the High and Late Middle Ages and the Czech Kingdom, lk 61–113 (siin lk 66–67).

¹⁴⁶ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 200–205, nr 216, 217.

¹⁴⁷ Suure privileegi kohta vt: Žemlička, J. Spor Přemysla, lk 723.

¹⁴⁸ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 210–213, nr 227.

¹⁴⁹ Kloostrite vastuseisu rõhutab Antonín, R. Bishop Andrew of Prague, lk 453–469 (siin lk 461–462).

¹⁵⁰ Krofta, K. Kurie a církevní, lk 373–391.

¹⁵¹ Antonín, R. Bishop Andrew of Prague, lk 453–469 (siin lk 458).

¹⁵² Interdikt kohta vt: Cheney, Christopher. R. King John and the Papal Interdict. – *Bulletin of the John Rylands Library*. Manchester, November 1948, 31.2, lk 295–318.

hinnangul tundsid vaimulikud seetõttu kohustust tasuda selle teene eest kuninga toetamisega.¹⁵³ Paavsti ja kuninga konflikt lahenes 1214. aastal interdikti tühistamise ja ürikuga, millega kuningas John lubas prelaate kanooniliselt ametisse valida ning vaimulikke kirikutesse ja kloostritesse nimetada.¹⁵⁴

Aastatel 1216–1222 väldanud tüli on Tšehhi historiograafias tõlgendatud kui Praha piiskopi ja Böömimaa kuninga, s.o vaimliku ja ilmaliku võimu vastasseisu.¹⁵⁵ 2020. aastal esitas Tšehhi ajaloolane Robert Antonín väite, et peamine opositsioon piiskop Ondřej reformidele ei tulenenud mitte kuningalt, vaid Böömimaa vaimlikkonnalt ja kloostritelt.¹⁵⁶ Kuivõrd need reformid tekitasid vastuseisu olulises osas Tšehhimaa ühiskonnast tervikuna, mitte pelgalt vaimulikes, siis ei õnnestunud piiskop Ondřejl neid uuendusi juurutada.

¹⁵³ **Thomas, Hugh M.** The Secular Clergy in England, 1066–1216. Oxford: Oxford University Press, 2014, eriti lk 99–109.

¹⁵⁴ Konfliktist paavstiga vt: **Webster, Paul.** King John and Religion. Woodbridge: The Boydell Press, 2015, eriti lk 131–172; Vt ka: **Clarke, P. D.** The Interdict in the Thirteenth Century, lk 170–171. **Harvey, K.** Episcopal Appointments in England, lk 16–19.

¹⁵⁵ Kokkuvõtet historiograafiast ja seisukohtadest vt: **Antonín, Robert.** S kým se přel biskup Ondřej? K meandrům v právní krajině Čech na počátku 13. století na základě "známého" příběhu [Kellega piiskop Ondřej vaidles? 13. sajandi alguse Böömimaa õigusmaastiku looklemistel „kuulsa“ loo põhjal]. – Nodl, Martin; Wękowski, Piotr (toim). *Colloquia mediaevalia Pragensia* 17. *Právní kultura středověku*, vol 1. Praha: Filosofia, 2016, lk 45–63. Samuti vt näiteks: **Krofta, K.** Kurie a církevní, lk 373–391; **Žemlička, J.** Spor Přemysla, lk 704–30.

¹⁵⁶ **Antonín, R.** Bishop Andrew of Prague, lk 453–469.

3 Praha piiskopi valimine ja pühitsemine 1224–1226

Praha piiskop Ondřej suri Itaalias 30. juulil 1224. aastal. 4. oktoobril kohustas paavst Honorius III Nepomuki ja Ostrovi abte ning Olomouci praosti, et viimased peavad olema Praha toomkapiitlile uue piiskopi valimisel nõuandjaiks. Praha toomkapiitlile avaldas paavst soovi, et Ondřejle väärilise ametijärglase leidmiseks tuleks valitud kandidaat tema piiskopikohale sobilikkuse hindamiseks koos mõnede toomhärradega Rooma.¹⁵⁷ Paavst informeeris oma otsusest ka Mainzi peapiiskoppi Siegfried II-st¹⁵⁸ ning palus kuningas Otakar I-l Praha toomkapiitli otsust toetada.¹⁵⁹

1. oktoobrist 1224 pärineva üriku Vilémovi kloostrile kinnitas Pelhřim [1223/1224–1226],¹⁶⁰ kes kasutas seejuures Praha piiskopi nimetust.¹⁶¹ Seega polnud Böömimaalt 4. oktoobriks keegi paavsti teavitanud, et Praha toomkapiitel on juba valinud uue piiskopi – Pelhřimi. Pelhřim oli sündinud Böömimaa põhjaosas Vartenberkis – seega päritolult tšehh. Ta oli olnud Praha toomhärra ja Otakar I toetaja aastatel 1216–1222 aset leidnud tüli ajal.¹⁶² Tõenäoliselt valis Praha toomkapiitel Pelhřimi piiskopiks kuningas Otakar I survel, kelle jaoks Pelhřim oli tüli ajal aastatel 1216–1222 kuningale osutatud toetuse tõttu sobiv kandidaat. Kuivõrd piiskopitool ei tohtinud olla vakantne kauem kui kolm kuud ning 30. oktoobril oleks Ondřej surmast juba kolm kuud möödunud, võis Böömimaa kuningas valimisel rõhuda ka vajadusele teha valik võimalikult kiiresti. Juhul, kui tegemist oli tõepoolest ilmaliku võimu poolt mõjutatud tulemusega, oleks olnud võimalik lugeda tulemus õigustühiseks.¹⁶³

Paavst sai Pelhřimi piiskopiks valimisest teada ilmselt alles 1225. aastal alguses, sest sama aasta 20. märtsil saatis ta manitseva kirja Mainzi peapiiskop Siegfried II-le, kes oli Pelhřimi ametisse pühitsenud. Arvatavasti ei ordineerinud Mainzi peapiiskop Pelhřimit ametisse omal initsiatiivil, vaid tegi seda Böömimaa kuninga palvel. Böömimaa kuninga ja Mainzi peapiiskopi vahel teabe

¹⁵⁷ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 251–253, nr 260–261.

¹⁵⁸ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 253–254, nr 262.

¹⁵⁹ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 254, nr 263.

¹⁶⁰ Pelhřimi kohta täpsemalt vt: **Hledíková, Zdeňka**. Pilgrim (†1240). 1223/24–1225 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 580–581.

¹⁶¹ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 241–242, nr 252.

¹⁶² Vt näiteks: Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 167, nr 181.

¹⁶³ Neljanda Lateraani kaanoneid 23 ja 25 vt: Wohlmuth, J. (toim). COD, lk 246–247; nr 23, 25.

vahetus küll toimus, kuid neid kirju, mis polnud seotud Roomaga, kus kuuriast välja saadetavad kirjad kirjutati ümber registrisse, ei ole säilinud või säilitatud. Paavst andis Mainzi peapiiskopile korralduse, et viimane isiklikult teavitaks Pelhřimit kutsumisest kuuriasse, kuhu ta pidi tulema hiljemalt järgneval mihkclipäeval (29. september 1225). Juhul kui Mainzi peapiiskop Pelhřimit ei teavita ning viimane määratud tähtajaks Rooma ei ilmu, ähvardas paavst peapiiskoppi interdiktiga.¹⁶⁴

Pelhřim saabus määratud tähtajaks Rooma koos Praha toomkapiitli volitatud toomhärradest esindajatega. Kuurias viibides astus Pelhřim Praha piiskopi kohalt tagasi.¹⁶⁵ Uueks piiskopiks määras paavst Honorius III Budislausi (†1226),¹⁶⁶ ühe Pelhřimiga Rooma saabunud toomhärradest. Kuna 26. juunil 1226 Praha piiskopiks nimetatud Budislaus suri Roomas juuli alguses, kohustas paavst sama aasta 21. juulil Praha toomkapiitlit valima uue piiskopi ning tulema koos elektiga, kolme- või neljakesi, heakskiidu saamiseks Rooma. Kirjaga sätestati, et kui toomkapiitel oli siiski piiskopi valinud enne paavstilt mandaadi saamist, siis jäi õigus otsustada uue piiskopi isiku üle paavstile.¹⁶⁷ Uueks piiskopiks valisid Praha toomhärrede esindajad Roomas 1226. aastal Dražice Jani, kellest sai Praha piiskop Jan II [1226–1236].¹⁶⁸

¹⁶⁴ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 258–260, nr 267.

¹⁶⁵ **Hledíková, Z.** Papacy of the High and Late Middle Ages and the Czech Kingdom, lk 61–113 (siin lk 69).

¹⁶⁶ Päritolu pole kindel ja nimekujusid erinevaid. Täpsemalt vt: **Hledíková, Zdeňka.** Budilov (Budivoj, Budislaus) (†1226). 1226 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon.* Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 581.

¹⁶⁷ Friedrich, G. (toim). CDB II, lk 278–279, nr 284.

¹⁶⁸ Praha piiskop Jan II-st täpsemalt vt: **Hledíková, Zdeňka.** Johann von Dražice (†1236). 1227–1235 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon.* Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 581.

4 Tüli uue Olomouci piiskopi isiku üle 1240–1247

Erinevalt Praha piiskop Ondřejst oli Olomouci piiskop Robert Böömimaa kuningale lojaalne kuni oma ametiaja lõpuni.¹⁶⁹ Tšehhi kirikuloo uurija Eva Svobodová on osutanud, et Robert kritiseeris Assisi Franciscuse (1181/1182–1226) õpetust ja kerjasmungaordude tegevust Tšehhimaal, mille tõttu vabastasid paavst Gregorius IX ja kuningas Václav I ta 1240. aastal piiskopiametist.¹⁷⁰ Olomouci piiskopi valimised leidsid aset kas peale Roberti piiskopikohalt vabastamist või tema surma järel.¹⁷¹

Esimene teade sellest pärineb 1241. aasta aprillist, mil paavst Gregorius IX andis Olomouci toomhärrade palvel Wrocław'i arhidiakonile, kantorile ja dekaanile korralduse uurida, kumb, kas Olomouci toomkapiitli kandidaat Vilém [1241–1245]¹⁷² või kuuriasse saabunud kirja põhjal ilmaliku võimu abiga piiskopiks nimetatud Friedbergi Konrad on õiguspärane Olomouci piiskop.¹⁷³ Vilém oli teeninud Václav I õukonnas ja oli valimise ajal Olomouci toomhärja. Konrad oli pärit Saksamaalt Friedbergist ja oli Hildesheimi toomhärja,¹⁷⁴ kusjuures Hildesheimi piiskopkond asus Mainzi peapiiskopkonnas.

Samal ajal, 1240. aastal toimusid uue piiskopi valimised ka Prahas, kus toomkapiitel valis piiskopiks Mikuláš Újezdí [1240–1258].¹⁷⁵ 1241. aasta mai lõpust on kuuriast välja saadetud kiri, millega paavst Gregorius IX andis Mikulášele viimase palvel eksemptsiooni juhuks, kui Mainzi peapiiskop peaks kehtestama Praha piiskopkonnas interdikti, vabastama Mikuláše ajutiselt ametikohustustest või piiskopi ekskommunitseerima.¹⁷⁶ Mikuláše palve määrata talle eksemptsioon näitab seda, et Praha piiskopi hinnangul oli tema ametikoht ohus – Mikuláše oli valinud Praha toomkapiitel, mitte nimetanud Böömimaa kuningas. Kuningas võis Mainzi

¹⁶⁹ Svobodová, Eva. Olomoucký biskup Robert a církevní řády na Moravě. Olomouci Palacký Úlikool, 2010.

¹⁷⁰ Vt täpsemalt: Svobodová, E. Olomoucký biskup Robert, eriti lk 90–111.

¹⁷¹ Somer, T.; Svobodová, E. Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 4).

¹⁷² Vilémi kohta täpsemalt vt: Bistřický, Jan. Wilhelm († frühestens 1263). 1240–1245 Elekt von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 506.

¹⁷³ Boček, Antonín (toim). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Moraviae III*. Olomouc: Alois Skarnitz, 1841, lk 1–2, nr 1.

¹⁷⁴ Somer, T.; Svobodová, E. Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 4–5).

¹⁷⁵ Hledíková, Zdeňka. Nikolaus von Ujezd (†1258). 1240–1258 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 582–583.

¹⁷⁶ Potthast, August (toim). *Regesta Pontificum Romanorum inde ab Anno Post Christum Natum 1198 ad Annum 1304*. Berlin: Rudolf de Decker, 1874–1875, lk 932, nr 11023.

peapiiskopi kaudu üritada Mikulášest vabaneda, et ise nimetada piiskopiks enesele sobivam isik.

Järgmine teave pärineb alles 2,5 aastat hilisemast ajast, mille põhjuseks on paavstitooli vakants pärast Celestinus IV [1241] surma 1241. aasta novembris kuni Innocentius IV valimiseni 1243. aasta juunis. Paavst Innocentius IV võttis kokku kolmel eelneval aastal toimunu oma kirjas 1243. aasta septembrist Praha piiskop Mikulášele, Břevnovi abtile ning Praha toomkapiitli dekaanile, kellel palus Olomouci piiskopi valimisi täpsemalt uurida. Kirjast selgub, et ajendatuna piiskop Roberti konfliktist paavstiga visiteeris Mainzi peapiiskop Siegfried III [1230–1249]¹⁷⁷ 1240. aastal Olomouci piiskopkonda. Visitatsiooni käigus avastas peapiiskop toomhärrade seas mitmeid kanoonilise õiguse normide rikkumisi. Sellest ajendatuna kuulutas Siegfried III Vilémi, Olomouci toomkapiitli valiku, kehtetuks, ja ekskommunitseeris toomhärрад. Siegfried III oli omal tahtel ning ilmaliku võimu abiga [ei täpsustata, kelle abiga – R. H.] nimetanud ja ordineerinud Olomouci piiskopiks Friedbergi Konradi.¹⁷⁸

Olomouci toomhärrade väitel oli Konrad omanud piiskopkonna vara, vangistanud mõningad toomhärрад ning sundinud teisi piiskopkonnast põgenema ja kerjama.¹⁷⁹ Konrad oli tõenäoliselt Friedbergi Ojiri sugulane. Ojir on ajalookirjutuses tuntud Václav I nõuandja ja sõbrana.¹⁸⁰ Ajaloolaste T. Someri ja E. Svobodová hinnangul tõendavad kuninga toetust Konradile lisaks veel kaks ürikut 1243. aastast.¹⁸¹ Seega oli Konradil ka Mainzi peapiiskopiga koostööd tegeva Böömimaa kuninga toetus.

1243. aasta ürikud on esimesed tõendid Böömimaa kuninga toetusest Konradile, millest Somer ja Svobodová järeldavad – kuigi manitsedes allikates sellekohase teabe puudumise tõttu ettevaatusele –, et Václav I ei olnud enne mainitud aastat Olomouci piiskopi valimisse kaasatud ning „leppis põhimõtteliselt vaid hetkeolukorraga.“¹⁸² Böömimaa kuninga leppimine toimunuga ei ole veenev. Asjaolule, et Václav I-t Olomouci piiskopkonnaga seotud allikates enne 1243. aastat nimetatud ei ole, on kaks põhjendust. Esiteks oli Böömimaa kuningas aastatel 1240–1242 aktiivselt hõivatud mongolite sissetungiga Poola, Ungarisse, Määrimaale ning ka Austria aladele. Václav I lõi tagasi mongolite sissetungi Böömi- ja Määrimaale ning osales

¹⁷⁷ Mainzi peapiiskopi Siegfried III kohta täpsemalt vt: **Jürgensmeier, Friedhelm.** Siegfried (III.) von Eppstein (Eppenstein) (um 1195–1249). 1230–1249 Erzbischof von Mainz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon.* Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 399–401.

¹⁷⁸ Boček, A (toim). CDM III, lk 29–30, nr 43. Vt ka: **Somer, T; Svobodová, E.** Konrád z Friedberka, lk 4.

¹⁷⁹ Boček, A (toim). CDM III, lk 29–30, nr 43.

¹⁸⁰ **Somer, T; Svobodová, E.** Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 4).

¹⁸¹ *Ibid*, lk 3–24 (siin lk 8).

¹⁸² **Somer, T; Svobodová, E.** Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 9).

sõjategevuses Poolas.¹⁸³ Teiseks oli Böömimaa kuningal, varasemalt hertsogil, alati olnud kaasaráärmisõigus Praha ja Olomouci piiskoppide isikute osas. See oli valitseja huvides, et piiskopiks saaks talle lojaalne isik.

Seega ei saa väita, et Böömimaa kuningal polnud 1240–1242 Olomouci piiskopi osas oma eelistust. Václav I, olles hõivatud mongolite invasiooniga, võis delegeerida selle küsimusega tegelemise Mainzi peapiiskopile, kellega koostöös võidi teha katse piiskopiks nimetada ja ordineerida Konradit, kes oli ka keisri seisukohalt sobiv kandidaat. Kuninga nimi võis ilmuda eelkirjeldatud allikatesse 1243. aastal, sest selleks ajaks oli mongolite otsene oht Böömi- ja Määrimaale möödas. Kuivõrd Konradit polnud paavsti vastuseisu tõttu õnnestunud Olomouci piiskopiks kinnitada, avaldas ka Václav I 1243. aastal Konradile toetust.

Böömimaa kuningas Václav I ajas 1240. aastatel aktiivset välispoliitikat Austria suunal. Kuningas sobitas abielu oma vanima poja Määrimaa markkrahvi Vladislavi (u 1227–1247) ja Austria hertsogi Friedrich II [1230–1246] õetütre Gertrudi (1226–1288) vahel. Václav I eesmärgiks oli laiendada oma valdusi lõunasse. Abielule andis heakskiidu ka paavst Innocentius IV. Abiellumises jõuti kokkuleppele, kuid Austria hertsog taganes leppest. Selle asemel leppis ta 1245. aasta keskpaigas kokku keiser Friedrich II-ga, kes lubas vastutasuks Gertrudiga abiellumise eest annetada hertsogile kuningatiitli. Hertsog murdis oma lubadust Böömimaa kuningale ning keisri suhted Vladislavi ja Gertrudi abieluga nõustunud Innocentius IV-ga halvenesid veelgi. Paavst ekskommunitseeris keiser Friedrich II esimesel Lyoni kirikukogul 1245. aasta suvel.¹⁸⁴

Olomouci toomhärрад, 1245. aasta märtsis Innocentius IV-lt Praha ja Litoměřice praostidele ning Praha arhidiakonile saadetud kirjas nimepidi loetletud dekaan Johannes, arhidiakon Bartholomeus, magister Johannes, ja Vilém, põgenesid 1245. aasta alguses Rooma, kus asusid kuurias oma positsioone kaitsma. Paavst käskis nende kuurias viibimise kulude katteks konfiskeerida 460 hõbemarka Olomouci diötsesi tuludest.¹⁸⁵ 1245. aasta märtsi alguses kutsus Innocentius IV Konradit kuuriasse ennast kaitsma, kuhu ta pidi ilmuma hiljemalt Ristija Johannes pühal 24. juunil.¹⁸⁶ Samal ajal vabastas paavst ametist Olomouci piiskopi ning määras piiskopkonna valduste haldamise Praha piiskopile Mikulášele ning Břevnovi ja Hradiště

¹⁸³ Mongolite invasioonist Kesk-Euroopas vt: **Curta, Florin**. *Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300)*, Vol 1. Boston: Brill, 2019, lk 699–717. Vt ka: **Berend, N.; Urbančzyk, P.; Wiszewski, P.** (toim). *Central Europe*, lk 443–448.

¹⁸⁴ **Hertz, Allen Z.** *Medieval Treaty Obligation. Connecticut Journal of International Law*, Vol. 6 (1991), lk 425–444 (siin lk 430). Innocentius IV konfliktist Friedrich II-ga vt: **Stürner, W.** *Dreizehntes Jahrhundert*, lk 253–273.

¹⁸⁵ Boček, A (toim). *CDM III*, lk 48–49, nr 63–64.

¹⁸⁶ Boček, A (toim). *CDM III*, lk 49–50, nr 65.

abtidele.¹⁸⁷ Somer ja Svobodová on osutanud, et kuivõrd mainitud prelaadid olid Böömimaa kuninga ja seega ka Konradi toetajad, ei olnud paavsti otsus läbimõeldud.¹⁸⁸ Võimalik, et paavstil puudus informatsioon nende vaimulike hoiakutest.

1245. aasta oktoobriks oli paavst Olomouci piiskopiks leidnud uue kandidaadi – Schauenburgi Bruno (1205–1281).¹⁸⁹ Bruno oli pärit Alam-Saksimaalt ja pidanud varem mitut vaimulikku ametikohta. 1238. aastal oli Bruno valitud Magdeburgis praostiks, kuid väidetavalt oli ta oma vastaskandidaati vigastanud, mistõttu Magdeburgi peapiiskop ta ekskommunitseeris. Bruno reisis Rooma, kus sai Gregorius IX-lt absolutsiooni.¹⁹⁰ Innocentius IV teavitas otsusest Böömimaa kuningat, Olomouci vaimulikke ning Mainzi peapiiskoppi. Viimasele tuletas paavst meelde, et ta ei tohi Brunot ametisse asumisel takistada.¹⁹¹ Kuigi Bruno ei olnud veel ordineeritud, andis paavst talle loa kasutada mitrat ja sõrmust.¹⁹² Paavsti sekkumine piiskopivalimistesse sai 13. sajandi vältel aina tavalisemaks, seda eriti vastuolude korral uue piiskopi isiku üle.¹⁹³

1246. aastal ei saanud Bruno oma piiskopkonda asuda, mistõttu kehtestas Bremeni peapiiskop Gerhard II [1219–1258] kuningas Václav I valdustele interdikti.¹⁹⁴ Kehtestatud sanktsiooni mõjususest on teavet napilt. Esimest korda kasutas Bruno Olomouci piiskopi ametinimetust 1247. aasta jaanuaris¹⁹⁵ ning piiskopkonna pitserit 1247. aasta veebruaris.¹⁹⁶ Seega oli Bruno 1247. aasta alguseks asunud oma ametikohale.

1247. aasta juunikuus kuuriast välja saadetud kirja põhjal saab väita, et Praha ja Olomouci piiskopkondade interdikt tühistati 1247. aasta esimesel poolel.¹⁹⁷ Kirjas 1247. aasta maist teatas Innocentius IV, et Václav I oli saatnud kuuriasse palve tegeleda Konradiga, kes pole nõus piiskopikohast ega sissetulekuallikatest loobuma. Paavst läkitas lahendust leidma kardinal Pietro, kellele andis korralduse maksta Konradile, kui viimane vabatahtlikult ametist loobub, aastas kolmsada hõbemarka Opava ja Kelči valdustelt ning anda talle Cholso küla.¹⁹⁸ Allikatest

¹⁸⁷ Boček, A (toim). CDM III, lk 50, nr 66.

¹⁸⁸ Somer, T; Svobodová, E. Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 13).

¹⁸⁹ Schauenburgi Brunost täpsemalt vt: Bistrický, Jan. Bruno von Schauenburg (Schaumburg) (um 1245–1281). 1245–1281 Bischof von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 507–509.

¹⁹⁰ Gatz, E. (toim). *Die Bischöfe*, lk 507.

¹⁹¹ Boček, A (toim). CDM III, lk 56–59, nr 72–73, 75, 78.

¹⁹² Boček, A (toim). CDM III, lk 60, nr 79.

¹⁹³ Harvey, K. *Episcopal Appointments in England*, lk 229–230.

¹⁹⁴ Somer, T; Svobodová, E. Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 16).

¹⁹⁵ Boček, A (toim). CDM III, lk 64–65, nr 89, 90.

¹⁹⁶ Boček, A (toim). CDM III, lk 66–67, nr 92. Somer, T; Svobodová, E. Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 18).

¹⁹⁷ Boček, A (toim). CDM III, lk 75, nr 101.

¹⁹⁸ Boček, A (toim). CDM III, lk 73–74, nr 99.

ei selgu, kas Konrad astus kompensatsiooni pakkumise järel kohe tagasi või kas tal oli ka Mainzi peapiiskopi jätkuv toetus. Someri ja Svobodová hinnangul saab kindlalt väita, et Konrad polnud nõus Olomouci piiskopi (*episcopus Olomucensis*) ametinimetusest loobuma ning kasutas seda, nagu ka Olomouci piiskopi pitsatit – mida hakati nimetama endiseks piiskopi pitsatiks – edaspidigi, kuid piiskopina ta enam siiski ei tegutsenud, vaid temast sai Määrimaa markkrahvi Otakar Přemysli (Böömimaa kuningas Otakar II aastatel 1253–1278) notar.¹⁹⁹

1247. aasta juunis palus paavst kuningas Václav I heakskiidu pälvimiseks kinnitada Brunol ametisse viis vaimulikku, kelle kuningas oli kirikutesse nimetanud.²⁰⁰ Kuningas ei toetanud järelikult enam keisrile sobivat kandidaati Konradit ja kuninga määratud vaimulike kinnitamisega pälvis Bruno ilmselt kuninga kindla toetuse. Selle sammu ajendiks oli arvatavasti keiser Friedrich II vastutegevus Austrias, mis rikkus Václav I plaani Vladislavi ja Gertrudi paari panemiseks. Kui keiser Friedrich II 1245. aasta Lyoni kirikukogul ekskommunitseeriti, siis sellega muutusid tühiseks kõik Friedrichile antud vanded ning tema kui Rooma keisri või kuninga käske ei pidanud enam täitma.²⁰¹ Umbes samal ajal tegi kannapöörde Siegfried III, kes oli toetanud Staufenit Friedrich II-st, kuid 1246. aastal hakkas toetama vastukuningat Heinrich Raspet (1204–1247).²⁰² Seega võib väita, et Konrad kaotas Böömimaa kuninga ning tõenäoliselt ka Mainzi peapiiskopi toetuse, sest viimase Konradit toetava tegevuse kohta aastatel 1246–1247 teave puudub.

¹⁹⁹ **Somer, T; Svobodová, E.** Konrád z Friedberka, lk 3–24 (siin lk 21–22).

²⁰⁰ Boček, A (toim). CDM III, lk 74, nr 100.

²⁰¹ **Hertz, A. Z.** Medieval Treaty Obligation, lk 425–444 (siin lk 430). Ekskommunitseeritustest keskaegses ühiskonnas vt: **Vodola, E.** Excommunication in the Middle Ages, lk 44–69.

²⁰² **Schneider, J.** Foundations and forms, lk 101–122 (siin lk 106–107); **Gatz, E.** (toim). Die Bischöfe, lk 400.

5 Böömimaa kuninga ja Mainzi peapiiskopi suhted 13. sajandi esimesel poolel

Kõikides eelnevates peatükkides analüüsitud kaasustes sekkus sündmuste käiku Böömimaa kuninga palvel Mainzi peapiiskop. Aastatel 1216–1222 toimunud tülis tühistas Siegfried II 1217. aastal kuninga valdustele kehtestatud interdikti, 1224. aastal ordineeris Mainzi peapiiskop ametisse Pelhřimi ning aastatel 1240–1245 toetasid Mainzi peapiiskop ja Böömimaa kuningas Konradit Olomouci piiskopina. Järgnevalt on kirjeldatud ja analüüsitud Böömimaa kuninga ja Mainzi peapiiskopi koostöö põhjuseid 13. sajandi esimesel poolel.

13. sajandi alguses võitlesid Švaabi Philipp ja Otto IV Rooma kuningatrooni pärast. Otakar I, kuigi veel pärandatava kuningatiitlita ja seega Rooma kuninga valimisel hääleõigusetu, oli mõlema jaoks oluline liitlane. Kui paavst Innocentius III toetus kaldus 1212. aastal Friedrich II kasuks, asusid Böömimaa kuningas ja Mainzi peapiiskop samuti Friedrich II poolele. 1212. aastal sai Otakar I päritava kuningatiitli, omandades seeläbi hääleõiguse Rooma kuninga valimisel. Sellega sai temast varasemast veelgi kaalukam isik keisririigi poliitikas. Mainzi peapiiskop, kes kandis mitteametlikku tiitlit *primas Germaniae*, oli aga esimene, kes Rooma kuninga valimisel oma hääle andis. Ajaloolase Joachim Schneideri hinnangul oli 13. sajand Rooma kuninga valimisel Mainzi peapiiskopi mõjuvõimu tippaeg, mil peapiiskopil oli valimistel otsustav hääle.²⁰³

Hoolimata Mainzi peapiiskopi auväärsest tiitlist ja mõjuvõimust, vaidlustasid näiteks Trieri ja Magdeburgi peapiiskopid korduvalt Mainzi peapiiskopi positsiooni. Mainzi peapiiskopi ilmalikud valdused olid piiratumad ja killustatumad kui mitmetel teistel Saksa mõjukatel vaimulikel vürstidel, mistõttu ei olnud tal Schneideri hinnangul võimalik luua kindla keskuse ja keskse juhtimisega ilmaliku võimu territooriumit.²⁰⁴ Seetõttu vajas Mainzi peapiiskop kindlat liitlast, kellel oleks nii poliitilist kaalu kui finantsilisi ressursse. Wolfgang Stürneri väitel omandasid Böömimaa kuningad 13. sajandil jooksul aina parema finantsilise positsiooni ja keisririigis suurema poliitilise mõjuvõimu.²⁰⁵ Seega oli Böömimaa kuningas, kelle valdused kuulusid Mainzi kirikuprovintsi, Mainzi peapiiskopile sobiv liitlane.

²⁰³ Schneider, J. Foundations and forms, lk 101–122 (siin lk 103, 106).

²⁰⁴ *Ibid*, lk 101–122 (siin lk 113).

²⁰⁵ Stürner, W. Dreizehtes Jahrhundert, lk 113.

Poliitilise mõjukuse kõrval ei tohi alahinnata ka isiklike kontaktide olulisust keskajal. Nagu Gerd Althoff on tabavalt osutanud: „Iga osa keskaegsest elust, kõik alates keskaja inimese „meelsusest“ kuni nn „riigi“ tegevuseni oli mõjutatud personaalsetest sidemetest.“²⁰⁶ Keskaegses ühiskonnas polnud see, mida tekstid sõpruseks nimetavad, tingimata seotud tunnetega, vaid pigem oli tegemist lepinguga, mis kohustas selle osapooltel üksteist toetama. Sõprussidemed võisid edasi päranduda ka perekondlikult.²⁰⁷

Otakar I ja Mainzi peapiiskop Siegfried II von Eppsteini vahel võisid kujuneda head isiklikud suhted ajast, mil viimane teenis Otakar I õukonnas. Siegfried von Eppstein oli 12. sajandi lõpus olnud Vyšehradi praost ning ka Böömimaa kantsler.²⁰⁸ Otakar oli aidanud tal karjääriredelil ülespoole liikuda, osutades sellega Siegfriedile teene. Otakari ja Siegfriedi vahelised sidemed jäid tõenäoliselt püsima ja kandusid ka perekondlikule tasandile Přemysliidide ja Eppsteinide vahel – see põhjendaks ka hilisemat Václav I ja Mainzi peapiiskopi Siegfried III von Eppsteini koostööd. Siegfried II oli Siegfried III onu.²⁰⁹

Kaks prominentset perekonda võisid tunda omavahel tugevamat sidet kui Praha ja Olomouci piiskoppidega, kes olid pärit vähetuntud aadliperekondadest või olid seisuslikult madalamat päritolu. Paul B. Pixtoni hinnangul võis isiklik sümpaatia kaasa aidata ka interdikti kehtetuks kuulutamisele 1217. aasta keskel.²¹⁰ Oluline on taas märkida, et Mainzi peapiiskop oli Praha ja Olomouci piiskopkondade suhtes olnud enne 13. sajandit pigem ükskõikne, sest need asusid Mainzist kaugel, mistõttu oli nende perifeersete piirkondadega kontakti pidamine keeruline.

²⁰⁶ **Althoff, Gerd.** Family, Friends and Followers. Political and Social Bonds in Medieval Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, lk 2.

²⁰⁷ **Althoff, G.** Family, Friends and Followers, lk 66.

²⁰⁸ **Pixton, P. B.** The German episcopacy, lk 217.

²⁰⁹ **Jürgensmeier, F.** Siegfried (III.) von Eppstein, lk 399–401.

²¹⁰ **Pixton, P. B.** The German episcopacy, lk 296–297.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö tähelepanu all olid kuningate ja piiskoppide suhted 13. sajandi esimese poole Böömi- ja Määrimaal. Uurimuse aluseks oli kolm kaasust: 1) tüli Praha piiskopi Ondřej ja Böömimaa kuninga Otakar I Přemysli vahel aastatel 1216–1222 seoses Neljanda Lateraani kirikukogu uuenduste juurutamisega Tšehhimaal; 2) Praha piiskopi valimine ja pühitsemine piiskop Ondřej surma järel aastatel 1224–1226; 3) tüli uue Olomouci piiskopi isiku üle aastatel 1240–1247. Eelnimetatud kolme kaasuse kohta on säilinud piisavalt kirjalike allikaid uurimaks kuninga ja piiskoppide suhteid 13. sajandi esimese poole Tšehhimaal. Töö eesmärgiks oli uurida, kuidas oli Praha ja Olomouci piiskoppidel võimalik seista vastu Böömimaa kuninga sekkumisele vaimuliku võimu sfääri.

Uurimistöö hüpoteesiks oli, et Böömimaa kuninga ning Praha ja Olomouci piiskoppide vahelistes suhetes oli 13. sajandi esimesel poolel oluline roll Mainzi peapiiskopil, kes oli Rooma kuninga valija ja ka ilmalik võimukandja. Hüpotees leidis kinnitust, sest 13. sajandi esimesel poolel oli Böömimaa kuningal Praha ja Olomouci piiskoppide suhtes oluliseks liitlaseks Mainzi peapiiskop. Mainzi peapiiskopi ja Böömimaa kuninga head isiklikud suhted said alguse 12. sajandi lõpus, mil hilisem peapiiskop Siegfried II teenis Otakar I õukonnas. Kui Otakar I omandas 1212. aastal Friedrich II-lt Sitsiilia kuldbullaga päritava kuningatiitli ning õiguse osaleda Rooma kuninga valimisel, tugevdas see Mainzi peapiiskopi ja Böömimaa kuninga koostööd. Kuigi Böömimaa kuninga ja Mainzi peapiiskopi vahelist kirjavahetust ei ole säilinud, on kuuria ja asjaosaliste kirjavahetuse kaudu võimalik järeldada, et peapiiskop arvestas oma Tšehhimaal-poliitikas kuninga soovidega. Kuivõrd elekti pidi ordineerima Mainzi peapiiskop, siis oli Böömimaa kuningal võimalik peapiiskopi abiga mõjutada piiskoppide ametisse valimist ja nimetamist. Peapiiskopi toel oli Böömimaa kuningal võimalik seista vastu tüli korral piiskoppide kirikuõiguslikele sanktsioonidele, kuigi pikemas perspektiivis tõi paavsti vahendustegevus kaasa Mainzi peapiiskopi otsuste tühistamise.

13. sajandiks oli kujunenud praktika, et piiskopid pidid küsimuse või probleemi korral, mida nad ise lahendada ei suuda, pöörduma peapiiskopi poole. Praha ja Olomouci piiskopid olid 13. sajandi esimesel poolel teadlikud Mainzi peapiiskopist. Nad teadvustasid enesele, ning üritasid demonstreerida oma iseseisvust Mainzi peapiiskopist. Nad teadvustasid enesele,

et peapiiskopi kaudu Böömimaa kuningaga lepituse otsimine poleks neile soovitud tulemust toonud, mistõttu oli piiskoppidele ainsaks lahenduseks paavsti poole pöördumine, tehes seda nii kirjalikult kui reisides ise kuuriasse. Seejuures ei ole välistatud ka võimalus, et Mainzi kauguse tõttu võis piiskoppide jaoks olla lihtsam pöörduda palvega otse paavsti poole.

Esimese juhtumi puhul aastatel 1216–1222 jõuti Böömimaa kuninga Otakar I ja paavst Honorius III vahel kompromisslahenduseni 1215. aasta Neljanda Lateraani kirikukogu uuenduste juurutamises Böömi- ja Määrimaal, millega ei nõustunud Praha piiskop Ondřej, kes veetis järelejäänud elupäevad Itaalias. Kolmanda kaasuse puhul aastatel 1240–1247 valiti kanoonilise õiguse norme järgides Olomouci piiskopiks Vilém, kes aga paavst Innocentius IV pakutud kompromisskandidaadi Schauenburgi Bruno tõttu ametisse asuda ei saanudki. Teise juhtumi puhul valis toomkapiitel kuurias 1226. aastal Praha piiskopiks Dražice Jani. Järelikult Böömimaa kuningal ei õnnestunud oma kandidaati ametisse nimetada. Kokkuvõttes jõuti paavsti vahendamisel lahenduseni, kuid lahendus ei rahuldanud tingimata kõiki osapooli, kusjuures n-ö kaotajaks võis end kahel korral kolmest pidada piiskop. Seega võisid Praha ja Olomouci piiskopid pöörduda Böömimaa kuninga vaimulikku sfääri sekkumise korral paavsti poole, kuid see ei garanteerinud lahendust piiskoppide kasuks.

Bakalaureusetöö fookuses olid Böömimaa kuninga ning Praha ja Olomouci piiskoppide suhted 13. sajandi esimesel poolel. Sellest tulenevalt on edaspidi võimalik uurida kuninga ja piiskoppide suhteid Böömi- ja Määrimaal näiteks pikema ajaperioodi jooksul. Seekaudu on võimalik saada teavet, kas Böömimaa kuninga ja Mainzi peapiiskopi koostöö jätkus ka 13. sajandi teises pooles ning millised olid paavstliku vahendustegevuse tulemused kuningate ja piiskoppide suhetes 13. sajandi jooksul.

Summary

The King and the Bishop in Bohemia and Moravia in the First Half of the 13th Century

The High Middle Ages is characterized by a confrontation between the secular (*imperium*) and the ecclesiastical (*sacerdotium*) power. This conflict manifested itself on two levels: between the emperors and the popes, and between the secular rulers and the bishops. The focus of this study was on the relations between the kings of Bohemia and the bishops of Prague and Olomouc in the first half of the 13th century. The aim of the paper was to analyse if and how the bishops of Prague and Olomouc could resist and oppose the intervention of the king of Bohemia in the ecclesiastical sphere. Three cases, sufficiently covered by contemporary sources, were analysed. The first case is the conflict between Ottokar I, the king of Bohemia, and Andrew, the bishop of Prague, during 1216–1222. The second case addresses the election and consecration of the bishop of Prague in 1224–1226. The third case is a disagreement on the new bishop of Olomouc in the years 1240–1247. The correspondence between the papal curia and the king of Bohemia, the bishops of Prague and Olomouc, and the archbishop of Mainz served as the basis for this study.

Firstly, the study gives an overview of the relations between the dukes and the bishops in the Czech lands before the 13th century. This is followed by the examination of the three aforementioned cases, which serve as a source for the analysis of the relations between the kings of Bohemia and the bishops of Prague and Olomouc in the first half of the 13th century. The final part of the study focuses on the reasons of cooperation between the kings of Bohemia and the archbishops of Mainz in the first half of the 13th century.

The study concluded that the king of Bohemia sought the help of the archbishop of Mainz for the consecration of the bishop-elect suitable to the king, or for opposing the ecclesiastical sanctions imposed by a local bishop. The bishops appealed to the pope only when the negotiations with the king and/or the archbishop had failed. However, in the long term, the pope annulled the decisions of the archbishop. In the end, a solution was reached through the mediation of the pope, but it did not necessarily satisfy all parties involved. As a general rule, despite being the ones who pleaded to the pope, the bishops could consider themselves to be on the losing side. Therefore, although the bishops of Prague and Olomouc could appeal to the pope when the king of Bohemia had interfered in the ecclesiastical sphere, it did not guarantee a favourable solution.

Bibliograafia

Publitseeritud allikad

Boček, Antonín (toim). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Moraviae III*. Olomouc: Alois Skarnitz, 1841.

Emler, Josef (toim). *Fontes rerum Bohemicarum II: Kosmůw Letopis Český*. Praha, Vydavane z nadani Palackeho, 1874.

Emler, Josef (toim). *Fontes rerum Bohemicarum II: Letopis Jarlocha*. Praha, Vydavane z nadani Palackeho, 1874.

Emler, Josef (toim). *Fontes rerum Bohemicarum II: Letopisy České*. Praha, Vydavane z nadani Palackeho, 1874.

Emler, Josef (toim). *Fontes rerum Bohemicarum II: Letopisy Pražské*. Praha, Vydavane z nadani Palackeho, 1874.

Fordham Medieval Sourcebook (toim. Halsall, Paul). Gregory VII: Dictatus Papae 1090. Kättesaadav: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/g7-dictpap.asp> (vaadatud 21.05.2022).

Friedrich, Gustav (toim). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II*. Praha: Alois Wiesner, 1912.

Potthast, August (toim). *Regesta Pontificum Romanorum inde ab Anno Post Christum Natum 1198 ad Annum 1304*. Berlin: Rudolf de Decker, 1874–1875.

Wohlmuth, Joseph (toim). Dekrete der Ökumenischen Konzilien = Conciliorum Oecumenicorum Decreta. Band 2, *Konzilien des Mittelalters: vom Ersten Laterankonzil (1123) bis zum Fünften Laterankonzil (1512–1517)*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2000.

Kirjandus

Althoff, Gerd. Family, Friends and Followers. Political and Social Bonds in Medieval Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Antonín, Robert. Bishop Andrew of Prague and Church in Medieval Czech Lands after the Fourth Lateran Council. – *Journal of East Central European Studies*, vol 69, nr. 4, 2020, lk 453–469.

Antonín, Robert. S kým se přel biskup Ondřej? K meandrům v právní krajině Čech na počátku 13. století na základě "známého" příběhu. – Nodl, Martin; Wękowski, Piotr (toim). *Colloquia mediaevalia Pragensia* 17. *Právní kultura středověku*, vol 1. Praha: Filosofia, 2016, lk 45–63.

Bak, János M. Christian Identity in the *Chronicle of the Czechs* by Cosmas of Prague. Garipzanov, Ildar H. (toim). *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery: Early History Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c. 1070–1200)*, Turnhout: Brepols, 2011, lk 167–182.

Barabás, Gábor. Von *propositio* bis *consensus*. Die Päpste, die ungarischen könige und die kanonischen Wahlen in der ungarischen Kirche im 13. Jahrhundert. *Journal of East Central European Studies* 70, 2021, lk 187–226.

Barbiche, Bernard. Bulla, Legatus, Nuntius: études de diplomatique et de diplomatie pontificales, XIIIe-XVIIe siècle. Paris: École nationale des chartes, 2007.

Benson, Robert L. The Bishop-Elect: A Study in Medieval Ecclesiastical Office. Princeton: Princeton University Press, 1968.

Berend, Nora; Urbańczyk, Przemysław; Wiszewski, Przemysław (toim). Central Europe in the High Middle Ages: Bohemia, Hungary and Poland, c.900–c.1300. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Bistřický, Jan. Bruno von Schauenburg (Schaumburg) (um 1245–1281). 1245–1281 Bischof von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 507–509.

Bistřický, Jan. Konrad von Friedberg († nach 1245). 1241–1247 Bischof von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 506–507.

Bistřický, Jan. Robert (OCist) (um 1160/70–1240). 1202–1240 Bischof von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 505–506.

Bistřický, Jan. Wilhelm († frühestens 1263). 1240–1245 Elekt von Olmütz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 506.

Blumenthal, Uta-Renate. The Investiture Controversy: Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1995.

Brundage, James A. Medieval Canon Law. London, New York: Routledge, 1995.

Ciardi, Anna Minara. “Per Clerum et Populum”? Legal Terminology and Episcopal Appointments in Denmark 1059–1225.” *Traditio*, vol. 71, Cambridge University Press, 2016, lk 143–78.

Cheney, Christopher R. King John and the Papal Interdict. – *Bulletin of the John Rylands Library*. Manchester, November 1948, 31.2, lk 295–318.

Clarke, Peter D. The Interdict in the Thirteenth Century: A Question of Collective Guilt. New York: Oxford University Press, 2007.

Cowdrey, Herbert E. J. Pope Gregory VII, 1073–1085. Oxford, Clarendon Press, 1998.

Curta, Florin. Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300) (2 Vols). Boston: Brill, 2019.

Cushing, Kathleen G. Reform and the Papacy in the Eleventh Century. Manchester: Manchester University Press.

Duggan, Anne J. Conciliar Law 1123–1215. The Legislation of the Four Lateran Councils. – Hartmann, Wilfried; Pennington, Kenneth (toim). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008, lk 318–366.

Fonnesberg-Schmidt, Iben. The Popes and the Baltic Crusades 1147–1254. Boston: Brill, 2006.

Frenz, Thomas. Papsturkunden des Mittelalters und der Neuzeit. (2nd edt). Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000.

Gatz, Erwin (toim). Atlas zur Kirche in Geschichte und Gegenwart. Regensburg: Schnell & Steiner, 2009.

Górecki, Piotr. Parishes, Tithes and Society in Earlier Medieval Poland c. 1100–c. 1250. *Transactions of the American Philosophical Society*, Vol. 83, No. 2 (1993), lk i–ix+1–146.

Harvey, Katherine. Episcopal Appointments in England, C. 1214–1344: From Episcopal Election to Papal Provision. Farnham: Taylor & Francis Group, 2014.

Helmholz, Richard H. The Spirit of Classical Canon Law. Athens, London: The University of Georgia Press, 2010.

Helmrath, Johannes. The Fourth Lateran Council. Its Fundamentals, Its Procedure in Comparative Perspective – Melville, Gert; Helmuth, Johannes (toim). *The Fourth Lateran Council: institutional reform and spiritual renewal*. Affalterbach: Didymos-Verlag, 2017, lk 17–40.

Hertz, Allen Z. Medieval Treaty Obligation. *Connecticut Journal of International Law*, Vol. 6 (1991), lk 425–444.

Hledíková, Zdeňka. Andreas (†1223). 1214/15–1223 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 578–580.

Hledíková, Zdeňka. Budilov (Budivoj, Budislaus) (†1226). 1226 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 581.

Hledíková, Zdeňka. Daniel Milík (†1214). 1197–1214 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 577–578.

Hledíková, Zdeňka. Johann von Drazice (†1236). 1227–1235 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 581.

Hledíková, Zdeňka. Nikolaus von Ujezd (†1258). 1240–1258 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 582–583.

Hledíková, Zdeňka. Papacy of the High and Late Middle Ages and the Czech Kingdom. – Černušak, Tomáš (toim). *The Papacy and the Czech Lands*. Praha, 2016, lk 61–113.

Hledíková, Zdeňka. Pilgrim (†1240). 1223/24–1225 Bischof von Prag. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 580–581.

Iwańczak, Wojciech. Innocent III and Bohemia. – Sommerlechner, Andrea (toim). *Innocenzo III – Urbs et Orbis. Atti del Congresso Internazionale, Roma, 9–15 settembre 1998, Vol II*. Roma, 2003, lk 1200–1212.

Janiš, Dalibor. *Milites ac famuli episcopi olomucensis*: Feudal system of the Bishopric of Olomouc and Military-service relations in the Medieval Czech lands in the 13th century. *Kościół a wojna. Między wczesnym a późnym średniowieczem: Ecclesia et bellum. Kościół wobec wojny i zaangażowania militarnego duchowieństwa w wiekach średnich*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016, lk 256–271.

Jørgensen, Torstein; Saletnich, Gastone. Letters to the Pope: Norwegian relations to the Holy See in the Late Middle Ages. Stavanger: Misjonshøgskolens Forlag, 1999.

Jürgensmeier, Friedhelm. Siegfried (II.) von Eppstein (Eppenstein) (um 1165–1230). 1200/01–1230 Erzbischof von Mainz. 1206 Kardinal. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 398–399.

Jürgensmeier, Friedhelm. Siegfried (III.) von Eppstein (Eppenstein) (um 1195–1249). 1230–1249 Erzbischof von Mainz. – Gatz, Erwin (toim). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, lk 399–401.

Kalhous, David. Anatomy of a Duchy: The Political and Ecclesiastical Structures of Early Přemyslid Bohemia. Leiden, Boston: Brill, 2012.

Krehbiel, Edward B. The Interdict, its history and its operation with especial attention to the time of Pope Innocent III, 1198–1216. *Prize Essays of the American Historical Association*, 1907. Washington: The American Historical Association, 1909.

Krofta, Kamil. Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, *Český časopis historický*, nr. 10. Praha: Bursík a Kohout, 1904.

- Landau, Peter.** Gratian and the *Decretum Gratiani*. – Hartmann, Wilfried; Pennington, Kenneth (toim). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008, lk 22–54.
- Melville, Gert; Helmrath, Johannes** (toim). The Fourth Lateran Council: institutional reform and spiritual renewal. Affalterbach: Didymos-Verlag, 2017.
- Měřínský, Zdeněk.** Mähren und seine přemyslidischen Teilfürsten im mitteleuropäischen Kontext. – Hlaváček, Ivan; Patschovsky, Alexander (toim). *Böhmen und seine Nachbarn in der Přemyslidenzeit*. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2011, lk 137–160.
- Meyer, Andreas.** The Curia: The Apostolic Chancery. – Larson, Atria; Sisson, Keith (toim). *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution*. Leiden: Brill, 2016, lk 239–258.
- Moore, John C.** Pope Innocent III (1160/61–1216): To Root up and to Plant. Leiden, Boston: Brill, 2003.
- Morris, Colin.** The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Pennington, Kenneth.** The Decretalists 1190 to 1234. – Hartmann, Wilfried; Pennington, Kenneth (toim). *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2008, lk 211–245.
- Pennington, Kenneth.** The Fourth Lateran Council, its Legislation and the Development of Legal Procedure. – Melville, Gert; Helmrath, Johannes (toim). *The Fourth Lateran Council. Institutional Reform and Spiritual Renewal*. Affalterbach: Didymos-Verlag, 2017, lk 41–56.
- Pixton, Paul B.** The German episcopacy and the implementation of the decrees of the Fourth Lateran Council, 1216–1245: watchmen on the tower. Leiden: Brill, 1995.
- Ratajczak, Krzysztof.** Apostolic Legates in Poland in the Middle Ages and Their Role in Adopting Particular Ecclesiastical Legislation by the Polish Church – Educational Aspects. *Biuletyn Historii Wychowania*, vol. 26, 2010, lk 7–18.
- Robinson, Ian S.** The Papal Reform of the Eleventh Century. Lives of Pope Leo IX and Pope Gregory VII. Manchester, New York: Manchester University Press, 2004.

- Schmidt, Hans-Joachim.** The Papal and Imperial Concept of *plenitudo potestatis*: The Influence of Pope Innocent III on Emperor Frederick II. – Moore, John C. (toim). *Pope Innocent III and his World*. Aldershot: Ashgate, 1999, lk 305–316.
- Schneider, Joachim.** Foundations and forms of princely lordship. The archbishopric of Mainz. – Loud, Graham A.; Schenk Jochen (toim). *The Origins of the German Principalities, 1100–1350*. London, New York: Routledge, 2017, lk 101–122.
- Sisson, Keith.** Popes over Princes: Hierocratic Theory. – Larson, Atria; Sisson, Keith (toim). *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution*. Leiden: Brill, 2016, lk 121–132.
- Sobiesiak, Joanna.** Czechs and Germans: Nationals and Foreigners in the Work of Czech Chroniclers: from Cosmas of Prague (12th Century) to the Chronicle of the So-called Dalimil (14th Century). Pleszczyński, Andrzej; Sobiesiak, Joanna; Tomaszek, Michał; Tyszka, Przemysław (toim). *Imagined Communities: Constructing Collective Identities in Medieval Europe*. Leiden: Brill, 2018, lk 322–334.
- Somer, Tomáš; Svobodová, Eva.** Konrád z Friedberka: Biskup, na kterého se mělo zapomenout. *Časopis Matice moravské*. 2013, vol 132, no 1, lk 3–24.
- Sommer, Petr; Třeštík, Dušan; Žemlička, Josef; Opačić, Zoë.** Bohemia and Moravia. – Berend, Nora (toim). *Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900–1200*. New York: Cambridge University Press, 2007, lk 214–262.
- Stürner, Wolfgang.** Dreizehntes Jahrhundert (1198–1273). Stuttgart: Klett-Cotta, 2007.
- Summerlin, Danica.** Papal Councils in the High Middle Ages. – Melville, Gert; Helmrath, Johannes (toim). *The Fourth Lateran Council. Institutional Reform and Spiritual Renewal*. Affalterbach: Didymos-Verlag, 2017, lk 174–196.
- Svobodová, Eva.** Olomoucký biskup Robert a církevní řády na Moravě. Olomouci Palacký Úlikool, 2010. Kättesaadav: <https://theses.cz/id/ok8l0d/> (vaadatud 21.05.2022).
- Žemlička, Josef.** Dux „Boemorum“ und rex Boemie im mitteleuropäischen Wettstreit (nicht nur aus tschechischer Sicht gesehen). – Hlaváček, Ivan; Patschovsky, Alexander (toim). *Böhmen und seine Nachbarn in der Přemyslidenzeit*. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2011, lk 91–136.

- Žemlička, Josef.** The Czech Lands and the Papacy in the Early Middle Ages. – Černušak, Tomáš (toim). *The Papacy and the Czech Lands*. Praha, 2016, lk 27–60.
- Žemlička, Josef.** Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem. *Český časopis historický*, 29, 1981, lk 704–30.
- Thomas, Hugh M.** The Secular Clergy in England, 1066–1216. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Ullmann, Walter.** Medieval Papalism. The Political Theories of the Medieval Canonists. London: Methuen & Co. Ltd, 1949.
- Ullmann, Walter.** The Growth of Papal Government. London: Methuen & Co. Ltd, 1962.
- Vilar, Hermínia Vasconcelos.** Bishops, Kings and Grievances in Medieval Portugal (1268–1289). – Thomas, Sarah E. (toim). *Bishops' Identities, Careers, and Networks in Medieval Europe*. Turnhout: Brepols, 2021, lk 37–64.
- Vilar, Hermínia Vasconcelos.** Episcopal Appointments and Royal Power: Theory and Practice of an unwritten Privilege in Medieval Portugal. *Imago temporis: medium Aevum*, no 11, 2017, lk 233–254.
- Vodola, Elisabeth.** Excommunication in the Middle Ages. London: University of California Press, 1986.
- Webster, Paul.** King John and Religion. Woodbridge: The Boydell Press, 2015.
- Wiedemann, Benedict.** Papal Overlordship and European Princes, 1000–1270. Oxford: Oxford University Press, 2022.
- Wihoda, Martin.** Vladislaus Henry. The Formation of Moravian Identity. Leiden: Brill, 2015.
- Wolverton, Lisa.** Hastening towards Prague: Power and Society in the Medieval Czech Lands. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2001.
- Wolverton, Lisa.** Manipulating Historical Memory: Cosmas on the Sees of Prague and Olomouc. *The Haskins Society Journal*, vol 23, 2011, lk 71–86.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Rasmus Heinsar,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud bakalaureusetöö „Kuningas ja piiskop Böömi- ja Määrimaal 13. sajandi esimesel poolel“, mille juhendajad on Kerli Kraus ja Anti Selart, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidatest teost reprodutseerida, levitada ning üldsusele suunata ja keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad ka töö autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Rasmus Heinsar

21.05.2022